

ХАРИЛЦАА ХОЛБОО, МЭДЭЭЛЛИЙН ТЕХНОЛОГИЙН ГАЗАР

Зөвхөн албан хэрэгцээнд

**ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛ ХӨГЖҮҮЛЭХ
НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ**

Улаанбаатар хот

2018 он

АГУУЛГА

Хүснэгтийн жагсаалт.....	ii
Зургийн жагсаалт.....	iii
Графикийн жагсаалт.....	iv
ӨМНӨХ ҮГ	1
БҮЛЭГ НЭГ. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫН ХӨГЖЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ	4
1. Хууль эрх зүй, бодлого, зохицуулалтын орчин.....	4
2. Дэд бүтэц.....	7
А. Хатуу дэд бүтэц.....	7
Б. Зөөлөн дэд бүтэц.....	8
3. Төрийн цахим ой санамж ба нээлттэй өгөгдөл.....	16
4. Цахим орчинд иргэнийг таних	19
5. Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх	24
6. Төрийн бодлого, шийдвэр дэх иргэдийн цахим оролцоо	38
7. Бүх нийтийн тоон бичиг үсэг, хүний нөөцийн хөгжил.....	40
БҮЛЭГ ХОЁР. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛ – ДЭЛХИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА	42
1. Цахим засаглал гэж юу вэ?.....	42
2. Олон улсын байгууллагаас гаргасан цахим засаглалыг хөгжүүлэх чиглэл, зөвлөмж.....	46
БҮЛЭГ ГУРАВ. НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ШИНЖИЛГЭЭ.....	56
1. Тулгамдаж байгаа асуудлууд	56
2. Цахим засаглалын хөтөлбөр боловсруулах үндэслэлийн дүн шинжилгээ	57
3. Цахим засаглалын хөгжлийн дүн шинжилгээ	60
БҮЛЭГ ДӨРӨВ. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫГ 2022 ОН ХҮРТЭЛ ХӨГЖҮҮЛЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР БОЛОВСРУУЛАХ БОДЛОГЫН ЗӨВЛӨМЖ.....	64

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Сервесийн төрөл.....	12
Хүснэгт 2. Хамгийн их хандалт хийсэн эхний 5 байгууллага.....	12
Хүснэгт 3. Хамгийн их хандалт хийсэн эхний 5 сервис.....	13
Хүснэгт 4. Нээлттэй өгөгдлийн бэлэн байдлын үнэлгээний тойм.....	18
Хүснэгт 5. Монгол Улсын цахим үйлчилгээний индексийн үзүүлэлт	26
Хүснэгт 6. Төрийн үйлчилгээний төвийн байр талбайн түрээс.....	29
Хүснэгт 7. Төрийн үйлчилгээний төв байгуулсан зардал.....	30
Хүснэгт 8. Төрийн үйлчилгээний төвүүдэд ажиллаж байгаа албан хаагчдын тоо.....	31
Хүснэгт 9. Төрийн үйлчилгээний төвүүдийн интернэт үйлчилгээний хэрэглээ.....	32
Хүснэгт 10. Төрийн үйлчилгээний болон үйлчлүүлж байгаа иргэдийн тоо.....	35
Хүснэгт 11. Монгол Улсын иргэдийн цахим оролцооны индексийн үзүүлэлт.....	39
Хүснэгт 12. Мэдээлэл, харилцаа холбооны үзүүлэлт.....	40
Хүснэгт 13: Уламжлалт, цахим, мобайл, ухаалаг засаглалын харьцуулалт.....	43
Хүснэгт 14. Монгол Улсын цахим засгийн хөгжлийн индексийн үзүүлэлт.....	45
Хүснэгт 15. Тогтвортой хөгжлийн цахим засаглал.....	48
Хүснэгт 16. Хөгжиж байгаа технологи.....	49
Хүснэгт 17. Цахим засаглал амжилттай хөгжихөд нөлөөлөх 5 фактор.....	52
Хүснэгт 18. Бодлого боловсруулахад анхаарах зүйлс.....	53
Хүснэгт 19. СВОТ шинжилгээ.....	60
Хүснэгт 20. СВОТ шинжилгээ.....	61
Хүснэгт 21. Цахим засаглалын хөгжлийн стратеги төлөвлөлт.....	63

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Үндэсний дата төвийн өнөөдрийн байдлын ашиглалтын үзүүлэлт.....	8
Зураг 2. “ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны систем.....	11
Зураг 3: Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал.....	13
Зураг 4. Цахим албан хэрэг хөтлөлтийн нэгдсэн системийн зураглал.....	15
Зураг 5. Нэгдсэн нэвтрэлтийн системийн тайлбар зураг.....	19
Зураг 6. Нэгдсэн нэвтрэлтийн системийн техникийн шийдэл.....	21
Зураг 7. Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэх ерөнхий зураглал.....	25
Зураг 8. Цахим засаглалын судалгаанд их ашиглагддаг үгс.....	46
Зураг 9. НҮБ-ын Их сургуулийн цахим засаглалын үндсэн судалгааны шатлал.....	47

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

График 1. Цахим засгийн системүүд олон улсын засгийн газрын төсвийн ил тод байдалд үзүүлсэн нөлөө.....	2
График 2. Үндэсний дата төвийн өнөөдрийн байдлын ашиглалтын үзүүлэлт.....	8
График 3. Төрийн байгууллагуудын ашиглаж байгаа мэдээллийн сангийн удирдлагын системийн төрөл.....	9
График 4. Сервисийн хандалтын тоо, 2018 оны үзүүлэлт.....	10
График 5. Албан хэрэг хөтлөлтийн програм хангамжийн нэвтрэлт.....	14
График 6. Төрийн үйлчилгээний төвийн тоо, байр талбайн үзүүлэлт.....	29
График 7. Төрийн үйлчилгээний төвд ажиллаж байгаа албан хаагчдын харьцаа.....	32
График 8. Төрийн үйлчилгээний төвд интернэтийн үйлчилгээ хүргэгчийн харьцаа.....	33
График 9. Төрийн үйлчилгээний төвийн цонхны тоо.....	36
График 10. Төрийн үйлчилгээний төвөөр дамжуулан иргэдэд хүргэсэн үйлчилгээний тоо.....	37
График 11. Цахим засгийн хөгжлийн индексийн 3 дэд индекс ба Монгол Улсын үзүүлэлт.....	44
График 12. Улс орнуудын цахим засгийн хөгжлийн индексийн үзүүлэлтийн харьцуулалт.....	46

ӨМНӨХ ҮГ

Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны шинэчлэлийн нэг хэлбэр нь түүнд мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлж цахим засаг, цахим засаглал буюу ухаалаг засаглалын тогтолцоог нэвтрүүлэн, хөгжүүлэх юм. Өнөөдөр олон улсад үйлдвэрлэлийн эринээс технологийн эринд шилжих үйл явц хурдацтай өрнөж мэдлэгт суурилсан эдийн засагт шилжиж байна. Төрийн захиргааны шинэчлэл нь төрийн байгууллага, иргэн, хувийн хэвшил, нийгмийн байгууллага, төрийн бус байгууллага зэрэг чухал сонирхогч талуудтай харилцах харилцааг боловсронгуй болгох, сайжруулахад мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэхэд оршино.

Бид цахим шилжилтийн дунд хөгжлийн шийдвэрлэх цаг үе шатанд явж байгаа ба энэ нь зөвхөн технологийн хөгжил биш, хүн амын төвлөрлийн хөгжлийн асуудлыг агуулж байгаа юм. Мөн дэлхийн хүн амын хөгжилд их өгөгдөл, хиймэл оюун ухаан, өгөгдлийн шинжлэх ухаан, блокчэйн, робот болон бусад цаг хугацааг товчлон хурдасгаж байгаа технологийн хөгжлийн үржил шимийн нөлөөг гэрчлэх гэрч нь болж байна. Эдгээр технологийн хөгжил нь бие биенээ хүчирхэгжүүлэн хүн амын хэрэглэж байгаа хүнсний систем, ус, эрүүл ахуй, эрчим хүч, боловсрол, эрүүл мэндийн болон нийгмийн үйлчилгээ зэрэг бүх салбарт нөлөөлж байна. Тухайлбал цахим, ухаалаг засаглал нь иргэдийн хүрээлэн байгаа орчин, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа болон төрийн үйлчилгээ, тэдний хоорондын харилцан хамааралд шинэчлэлт, эерэг өөрчлөлтийн тогтвортой байдлыг хангахад чухал ач холбогдолтой үүргийг гүйцэтгэж байгааг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага /НҮБ/-аас хоёр жил тутамд гаргадаг судалгаанд тоон ашиглалтын нөлөөг үндэслэн харуулсан байна. Уг судалгаанд НҮБ-ын гишүүн 193 орны цахим засаглалын хөгжлийн индексийг харуулдаг ба Монгол Улс 2016 онтой харицуулахад цахим засаглалын хөгжлийн индексийн байр 85-аас долоон байраар ухарч 92 дугаар байрт байгаа ч үзүүлэлт нь 0.519-аас 0.582 болж өссөн дүнг харж болох юм.

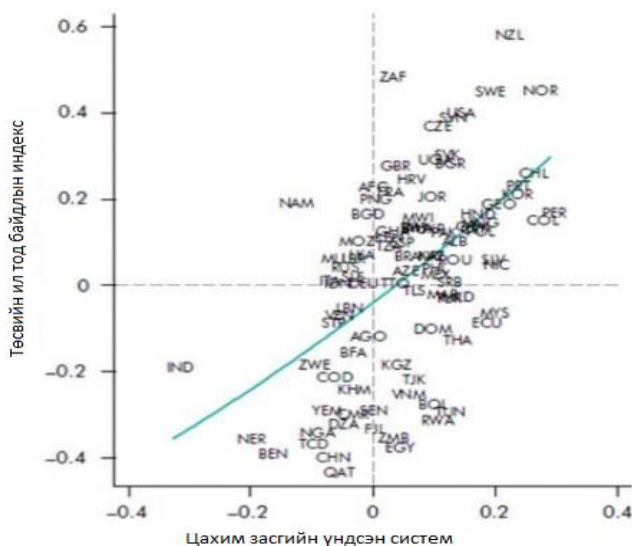
Дэлхийн эдийн засгийн форумаас Аж үйлдвэрийн дөрвөн хувьсгалыг дараах байдлаар тодорхойлсон ба 1 дэх хувьсгал нь ус болон уурын хүчин чадлын технологийг үйлдвэрлэх, 2 дах хувьсгал нь цахилгаан эрчим хүчний технологийг ашиглан масс үйлдвэрлэлийг бий болгох, 3 дах хувьсгал нь электроник болон мэдээллийн технологийг үйлдвэрлэл автоматжуулахад ашиглах, харин 4 дэх хувьсгал нь физик, тоон, биологийн хүрээний дундын шугамыг бүдэгрүүлэх технологи бүрийн хөгжлийн холимог байна гэжээ. Хамгийн энгийнээр хэлэхэд бүх зүйлийг интернэтээр, онлайн кибер физикийн систем удирдаж зохицуулна хэмээн тодорхойлжээ. Үүнээс гадна, технологийн хөгжил нь эдийн засаг, нийгмийн бүх

салбарт нэвтэрч орох нь тодорхой болоод байгаа юм. Тэрбумаар тоологдсон дэлхийн хүн ам үүрэн холбооны төхөөрөмжөөр холбогдож, урьд өмнө хэзээ ч байгаагүй мэдлэгт хандах хязгааргүй боломжийг хиймэл оюун ухаан, зүйлсийн интернэт, нанотехнологи, биотехнологи, Зди хэвлэх төхөөрөмж зэрэг хөгжиж байгаа технологиудын тусламжтайгаар олж авах юм.

Технологи нь нөхцөл байдлыг хувиргах бүрэн боломжтой нь дэлхийн улс орны практикаас харагдаж байна. Энэтхэг Улсын Адхаар систем нь эмзэг бүлгийн иргэдийг итэвхижүүлэх, Хятад Улсын Алибаба гэх цахим худалдааны сайт нь үнэ бууруулах, Хятадын эдийн засгийн үр ашгийг нэмэгдүүлж байна. Мөн М-Песа цахим платформ нь санхүүгийн салбарын шинэчлэлийг Кени болон бусад улсад авчирч байгаа юм. Итэвхитэй байдал, бүтээмж, үр ашиг, шинэчлэл зэрэг нь хөгжлийг дэмжих технологийн гол үзүүлэлт юм.

Засгийн газрын бүтэц нь өөрөө мэдээллийн технологийн асар том хэрэглэгч гэдгийг олон улс хүлээн зөвшөөрөөд байна. Мэдээллийн технологийн дэвшлийг төрийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлсэнээр бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, хариуцлагатай байдлыг итэвхижүүлэх, ил тод, тунгалаг, тогтвортой засаглалыг бүрэлдүүлэхэд чухал ач холбогдол үзүүлж байгаа юм. Жишээ нь олон улсад хэрэгжүүлсэн цахим татварын систем, шилэн данс, цахим худалдан авалтын систем зэрэг нь татварын болон санхүүгийн ид тод байдлыг хангаж, авлигалыг бууруулахад тодорхой нөлөө үзүүлсэн байна /График 1/. Энэхүү төслүүдийг Монгол Улсад мөн хэрэгжүүлэн хэрэглээнд нэвтрүүлээд байгаа билээ.

График 1. Цахим засгийн системүүд олон улсын засгийн газрын төсвийн ил тод байдалд үзүүлсэн нөлөө

Дэлхийн хөгжлийн тайлан, 2016

Мэдээлэл, харилцаа холбооны хөгжил, мэдээллийн технологийн дэвшил нийгэм эдийн засгийн бүх салбарт нэвтэрч, хөгжлийн гол үүргийг гүйцэтгэж байгаа ба санхүүжилтийн олон төрлөөс хамааран дэд бүтцийн хөгжлийн ялгаа, тоон хууваагдал иргэдийн дунд үүсэж, мэдээллийн технологийг ашиглах арга хэлбэр улам нээлттэй болж байгааг Засгийн газар үгүйсгэх аргагүй юм.

Засгийн газар нь мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглан өөрийн дотоод зардлыг бууруулах, төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүргэх арга, хэлбэрийг сайжруулах, иргэдийн дуу хоолойг сонсох, тунгалаг, хариуцлагатай төрийн байгууллагын бүтцийг хөгжүүлж, үүний үр дүнд иргэдийн төрд итгэх итгэлийг сэргээж, иргэдийн саналыг тусгасан бодлого хэрэгжүүлж, эдийн засгийн хөгжилд түлхэц өгөх, түүний хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлэх, байгалийн гамшигийн үзэгдэлээс урьдчилан сэргийлэх зэрэг олон зэрэг ололтыг авчрах боломжтой болох юм. Эдгээр бүх зэрэг талууд нь НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн зорилго 2030-д хүрэхэд шууд болон шууд бусаар хувь нэмрээ оруулах юм.

Цахим засаглалыг тогтвортой хөгжүүлснээр төрийн үйл ажиллагаа нь үл үзэгдэх “байгууллага”-ын мэдрэмжийг бий болгох ба иргэдээ өөрийн хамтрагч хэмээн харж, хүнд суртал, чирэгдэлгүй сайжруулсан төрийн үйлчилгээг иргэд, аж ахуй нэгжид хүргэдэг болно.

БҮЛЭГ НЭГ. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫН ХӨГЖЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

1. Хууль эрх зүй, бодлого, зохицуулалтын орчин

Монгол Улс төрийн үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэн, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, иргэдэд хүргэх төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх чиглэлээр “Цахим монгол үндэсний хөтөлбөр” боловсруулан Засгийн газрын газрын 2005 оны 216 тоот тогтоолоор батлуулж байсан ба үүнээс цааш Монгол Улсын мянганы хөгжлийн зорилт, Монгол Улсын мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал зэрэг үндэсний бодлогын баримт бичиг Засгийн газрын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт тусгагдаж ирсэн байна.

Цахим монгол үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээ, үйлчилгээ хоёрыг салгах, Бүх нийтийн үйлчилгээний үүргийн санг үүсгэн байгуулах, цахилгаан холбооны салбарыг либералчлах, мэдээлэл холбооны дэд бүтцийг хөгжүүлэх, мэдээлэл холбооны сүлжээг олон улсын урсгалд холбох, бүх нийтийг компьютержүүлэх, олон нийтэд мэдээлэл, харилцаа холбооны технолгийг таниулах зэрэг зарчмын томоохон ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн байна.

Монгол Улсын интернэтийн гадаад гарцын зурвасын өргөн 2005 онд 78Мб/с байсан бол 2017 оны хагас жилийн байдлаар 50.3Гбит/с болж өссөн байна. Монгол Улсын газар нутгийн хамарсан өргөн зурвасын шилэн кабелийн урт 38950 км хүрсэн ба, 2017 оны байдлаар үүрэн холбооны дата хэрэглэчийн тоо 2625685, ухаалаг утас хэрэглэгчдийн тоо 2439236, үүрэн холбооны хэрэглэгчийн тоо 3886167-д хүрсэн.

Цахим засаг хөтөлбөрийн хүрээнд мэдээллийн систем болох зөөлөн дэд бүтцийг хөгжүүлэхэд түлхүү анхаарч ирсэн ба, төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх, иргэдийн өргөдөл гомдлыг цахим хэлбэрээр авч шийдвэрлэх, төрийн үйлчилгээг ТҮЦ машинаар дамжуулан иргэдэд хүргэх, гамшигийн аюулыг урьдчилан мэдээлэх систем, цахим мэдээллийн сан үүсгэх, төрийн үйлчилгээний цахим портал зэрэг ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн байна.

Цахим засгийн харилцаатай холбоотой хууль нь 2011 онд баталсан “Цахим гарын үсгийн тухай хууль” байна. Түүнчлэн, 2014 онд батласан “Шилэн дансны тухай хууль” нь тодорхой хэмжээгээр цахим засгийн харилцааны зохицуулалтад хамаарч байна.

Мөн Засгийн газрын 2015 оны 23 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Төрийн үйлчилгээний цахим машины талаар авах зарим арга хэмжээний тухай”, 2016 оны 151 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Тоон гарын үсэг, түүний гэрчилгээг иргэний цахим үнэмлэхэд суулгах, уг гэрчилгээг төрийн албан хаагчдад 2016 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн олгох тухай”, 2017 оны 159 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Журам батлах тухай /Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлэх, ашиглах журам/”, 2017 оны 111 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Цахим хэлбэрээр албан хэрэг хөтлөх нийтлэг журам”, 2018 оны 259 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэх зарим арга хэмжээний тухай” зэргээр эрх зүйн зохицуулалтууд үйлчилж байна.

“Цахим гарын үсгийн тухай хууль” батлагдсантай холбоотойгоор УИХ-аас 2011 онд баталсан 61 дүгээр тогтоолоор цахим засгийн харилцааг зохицуулах хуулийн төслийг боловсруулах үүрэг Засгийн газарт өгч байсан ба энэ дагуу Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар “Цахим засгийн тухай”, “Өгөгдөл хамгаалах тухай”, “Мэдээллийн аюулгүй байдлыг тухай” хуулиудын төслийг боловсруулж байна.

Нэг. Салбарт үйлчилж байгаа батлагдсан хуулиуд

1. Харилцаа холбооны тухай хууль
2. Радио долгионы тухай хууль
3. Шуудангийн тухай хууль
4. Цахим гарын үсгийн тухай хууль
5. Инновацийн тухай хууль
6. Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль
7. Олон нийтийн радио телевизийн тухай
8. Хэвлэл, мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль
9. Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хууль
10. Стандартчилал, тохирлын үнэлгээний тухай хууль
11. Стандартчилал, техникийн зохицуулалт, тохирлын үнэлгээний итгэмжлэлийн тухай хууль

Хоёр. Цахим засаглалыг хөгжүүлэхэд шинээр боловсруулж, батлуулах шаардлагатай хуулиуд

1. Цахим засаглалын тухай хууль

Төрийн байгууллагаас иргэн, хуулийн этгээдэд үзүүлэх үйлчилгээг цахим хэлбэрээр гүйцэтгэх, мэдээллийн систем, сан байгуулах, ашиглах, төрийн байгууллагын энтерпрайз архитектурыг үүсгэн хэвшүүлэх, төрийн ил тод байдлыг хангахтай холбогдсон харилцааг уг хуулиар зохицуулна.

2. Өгөгдөл хамгаалах тухай хууль

Хувийн өгөгдөл, хувь хүний тухай мэдээллийг хамгаалах нь хүний суурь эрхийн асуудал бөгөөд “өгөгдөл хамгаалах” хууль тогтоомжгүйгээр Монгол Улсад хүний эрхийг хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, мэдээлэл харилцаа холбооны технологийг нэвтрүүлэх, цахим засаглалыг хөгжүүлэх, бүртгэлийн тогтолцоог төгөлдөршүүлэх боломжгүй. Хувь хүний талаархи цахим мэдээлэл, тухайлбал иргэний гарын үсэг, хурууны хээ, овог нэр, нас, хүйс, шашин шүтлэг, санхүүгийн, эрүүл мэндийн зэрэг төрөл бүрийн мэдээллийг авах, түүнд боловсруулалт хийх, цаашид дамжуулах зэрэгт хууль, эрх зүйн зохицуулалт зайлшгүй шаардлагатай байна.

3. Мэдээллийн аюулгүй байдлын тухай хууль

Мэдээллийн аюулгүй байдлын асуудал нь нийгмийн олон эрх ашгийг тэнцвэржүүлэн зохицуулах, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чухал хэрэгсэл мөн. Мэдээлэл холбооны хэрэгслүүд амьдралд нэвтэрч, мэдээллийн нийгэмд шилжиж, цахим хэрэглээ нэвтэрснээр хулгай, залилан, тагнуул, далайлган сүрдүүлэх, хорлон сүйтгэх гэмт хэргүүд шинэ хэлбэрт оржээ. Ингэснээр мэдээллийн хүртээмж, бүрэн бүтэн байдлыг хангах, мэдээллийг нууцлах, хамгаалах асуудлыг хуульчлан зохицуулах, Монгол Улсын хэмжээнд мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах хэрэгцээ шаардлага урган гарч байна.

2. Дэд бүтэц

А. Хатуу дэд бүтэц

Монгол Улсын харилцаа холбооны үндсэн сүлжээ нь 21 аймгийн 306 сумдад нийтдээ 38950 км шилэн кабелийн сүлжээ, 3000 гаруй км 86 станц бүхий аналог радио релейний сүлжээ, давхардсан тоогоор 249 станц бүхий тоон технологийн радио релейний шугам, сансрын холбооны “висат” сүлжээнээс бүрдэж байна. Мэдээлэл, холбооны сүлжээ ТӨХХКК, Мобиком Нэтворкс ХХК, УБТЗ-ын ХХН-ийн Рэйлком БҮТөв, Жемнэт ХХК, Скайнэтворкс ХХК, МТ Нэтворкс ХХК зэрэг байгууллагууд үндсэн сүлжээ эзэмшин эдгээр 4 төрлийн дамжуулах систем ашиглан харилцаа холбооны зах зээлд үйл ажиллагаа явуулж Улаанбаатар хот, аймаг, сум, суурин газруудад үйлчилгээгээ хүргэж байна.

Өндөр хурдны сүлжээнд холбогдоогүй Баян-Өлгий аймгийн Булган сум, Завхан аймгийн Отгон сум, Говь-Алтай аймгийн Дэлгэр, Хөвсгөл аймгий Ренчинлхүм, Цагааннуур, Хэнтий аймгийн Дадал, Архангай аймгий Хушаат, Чулуут сумдыг 2018 онд шилэн кабелийн сүлжээнд холбохоор ажиллаж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2008 оны 78 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгох” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд Үндэсний дата төв УТҮГ-ыг 2009 оны 06 дугаар сарын 24-ний өдөр Монгол Улсын Засгийн газрын 183 тоот тогтоолоор байгуулж мөн оны 08 дугаар сарын 14-ний өдөр төвийн албан ёсны нээлтийн ажиллагааг хийж байсан.

Монгол Улс болон дэлхий дахины хэмжээнд сүүлийн жилүүдэд газар хөдлөлт, үер, гал түймэр, хүчтэй салхи зэрэг байгалийн гамшигт үзэгдэл, гэнэтийн осол, хорлон сүйтгэх үйл ажиллагаа, халдлага, ээлжит болон ээлжит бус засвараас үүдэн гарах эрсдэлт нөхцөл байдлаас зайлсхийх зорилгоор Үндэсний дата төвийн нөөц төвийг байгуулах ТЭЗҮ-г боловсруулан Дэлхийн банкны санхүүжилтээр Дархан хотод байгуулахаар төлөвлөн ажиллаж байна.

Өнөөдрийн байдлаар бүх шатны төрийн байгууллагууд төрийн мэдээллийг хадгалах зорилгоор тус тусдаа жижиг дата төвүүдийг байгуулан ажиллуулж байна. Хэдийгээр 2009 онд Үндэсний дата төв ашиглалтанд орсон ч одоогийн байдлаар төрийн байгууллагууд зөвхөн нөөц төвийн зарчмаар Үндэсний дата төвд мэдээллийн сангуудаа байршуулаад байна. 2011 онд хийсэн судлгаагаар төрийн 67 байгууллагын 40 гаруй хувь нь тусгай зориулалтын дата төвийн өрөөгүй нийт 212 сервер компьютерийг ашиглаж байсан байна. Төрийн байгууллагуудын дата төвүүдийн орчин, найдвартай ажиллагааны стандарт, үйл ажиллагааны журам, хяналт зэрэг нь эрс ялгаатай байгаа нь төрийн мэдээллийн сан ба мэдээллийн системүүдийн тасралтгүй, аюулгүй байдлыг хангах боломжгүй болгож байна.

Зураг 1. Үндэсний дата төвийн өнөөдрийн байдлын ашиглалтын үзүүлэлт

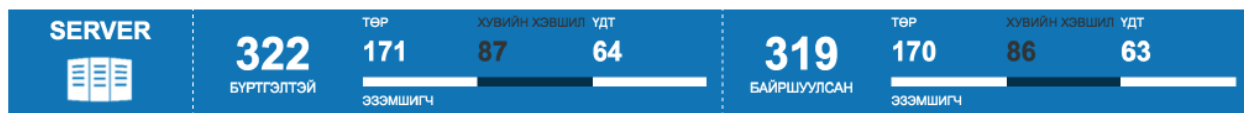
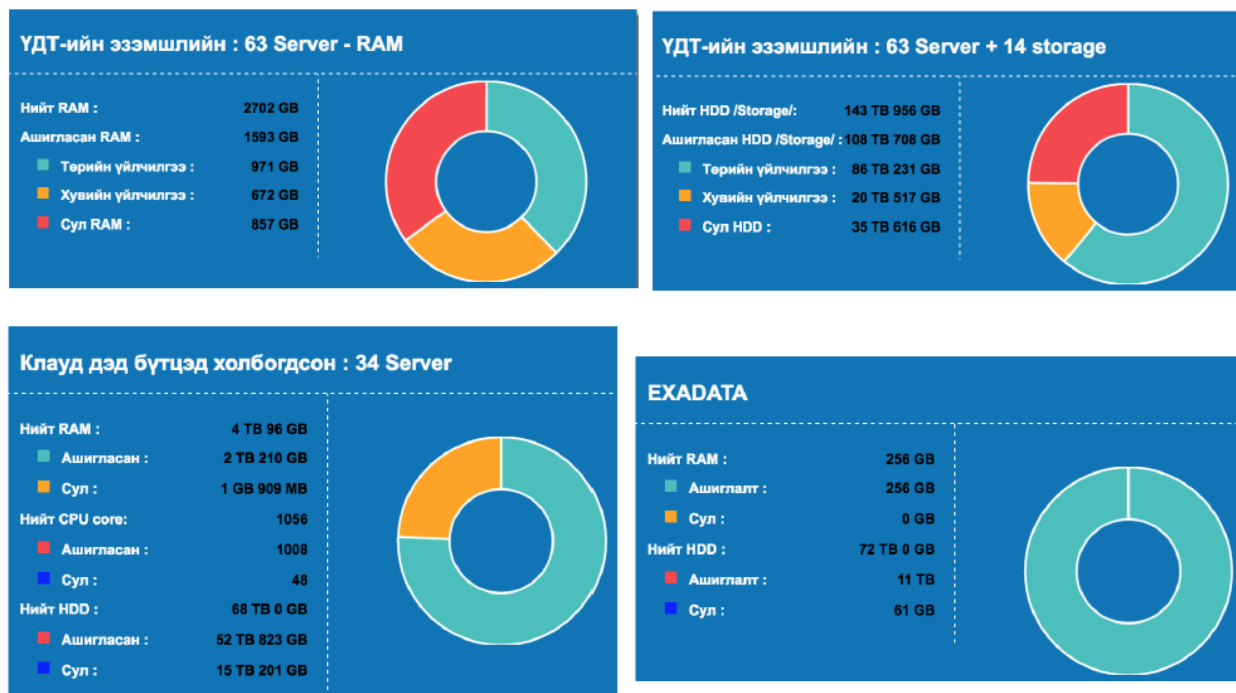

График 2. Үндэсний дата төвийн өнөөдрийн байдлын ашиглалтын үзүүлэлт

Б. Зөөлөн дэд бүтэц

Монгол Улсын Бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгох үндэсний хөтөлбөрийг Засгийн газрын 2008 оны 78 дугаар тогтоолоор батлуулан төрийн байгууллагуудын цахим болон цаасан суурьтай мэдээллүүдэд судалгаа, шинжилгээ хийж дараахь үндсэн 6 төслийг хэрэгжүүлэхээр хөтөлбөрт тусгасан юм. Үүнд:

- Үндэсний өгөгдөл мэдээллийн төвийг байгуулах;
- Иргэний ухаалах үнэмлэхийг бий болгох;
- Орон зайн мэдээллийн нэгдсэн санг бүрдүүлэх;
- Паспорт хяналтын нэгдсэн сүлжээг бий болгох;
- Үндэсний өгөгдөл мэдээллийн нөөц төвийг байгуулах;
- Бүртгэл мэдээллийн удирдлагын тогтолцоог бий болгох;

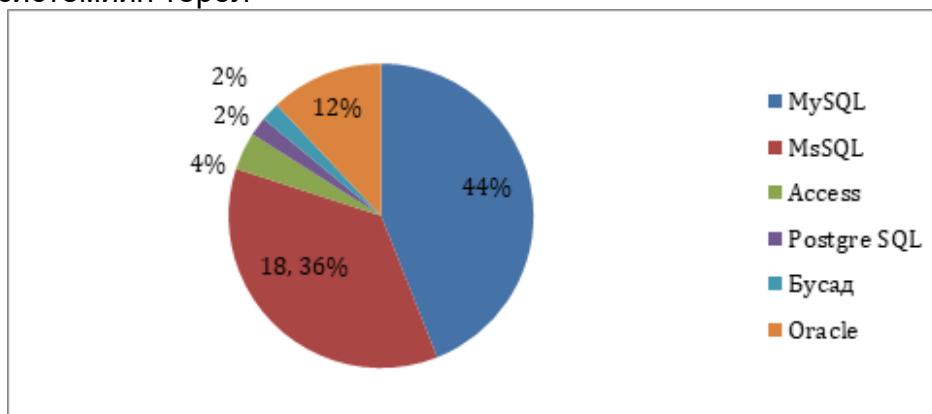
Энэхүү үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн хүрээнд БНСУ-ын хөрөнгө оруулалтаар Үндэсний Дата төвийг байгуулж, 2010 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрөөс эхлэн орон даяар иргэний шинэчилсэн бүртгэл эхлүүлж, 21 аймгийн 331 сум, 9 дүүргийн 132 хороо буюу нийт 463 нэгжээр дамжуулан бүртгэлд хамруулж, анхны цахим сонгуулиа хийсэн.

Төрийн мэдээлэл солилцооны харилцан холболтын дэд бүтцийг байгуулах төслийн хүрээнд 63 төрийн байгууллага судалгаанд хамрагдсан. Эдгээрээс 50 байгууллага нь мэдээллийн сантай бусад 13 байгууллага мэдээллийн сан үүсээгүй мэдээллийг цаасан хэлбэрээр цуглуулдаг байна.

Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газрын 2018 онд төрийн нийт 43 байгууллагын дунд хийсэн судалгаагаар 13 төрийн захиргааны төв байгууллагын 3 нь, 25 агентлагын 14 нь мэдээллийн сантай, 24 байгууллагын мэдээлэл цахимжаагүй гэсэн үр дүн гарсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан төрийн байгууллагуудын ашиглаж байгаа мэдээллийн сангийн удирдлагын системийг (DBMS) харьцуулсан байдлаар график 3-т харууллаа.

График 3. Төрийн байгууллагуудын ашиглаж байгаа мэдээллийн сангийн удирдлагын системийн төрөл

- Мастер код, төрийн мэдээллийн ангилал кодчилолын судалгаа хийгдсэн;
- Ангилал кодчилолын нэгдсэн сайт хийгдсэн боловч төрийн байгууллагуудын ангилал кодчилолыг баталгаажуулан, байгууллага тус бүр кодоо хийх үйл ажиллагаа хийгдээгүй;
- Төрийн байгууллагуудын мэдээлэл солилцооны дэд бүтэц байгуулах төсөл хэрэгжиж, 28 сервис бичигдсэн;
- Төрийн байгууллагын энтерпрайз архитектур гаргах төсөл хэрэгжсэн.

Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд 2012 онд хийсэн мониторингийн дүнгээр 70% гэж үзсэн боловч өнөөгийн төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх суурь нөхцлийг бүрдүүлэх түүхэн үүргээ гүйцэтгэсэн юм.

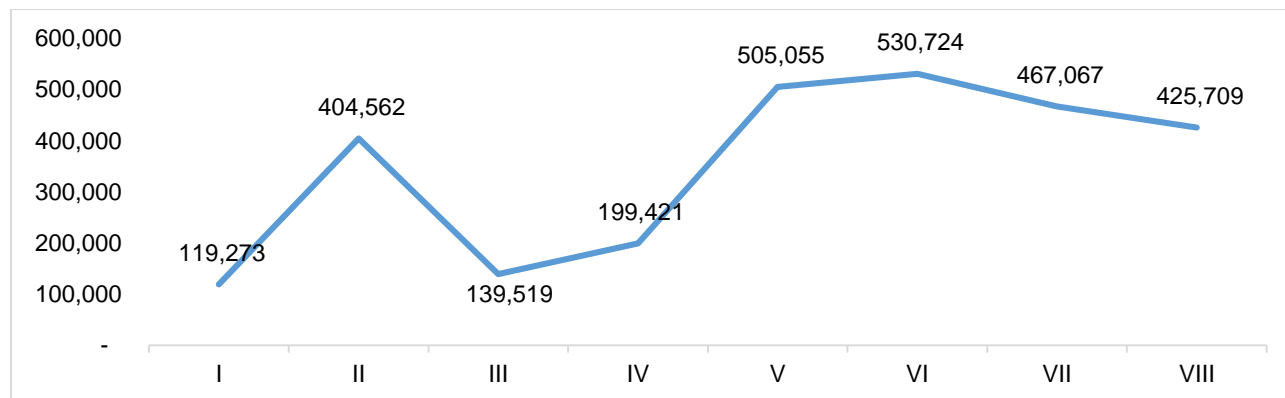
Нэг. “ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны систем

Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлж ашиглах, түүний хадгалалт, хамгаалалт болон аюулгүй байдал, найдвартай ажиллагааг хангахтай холбогдсон харилцааг зохицуулах “Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлэх ашиглах журам”-ын хэрэгжилтийг хангах үүднээс “ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны системийг Үндэсний дата төв УТҮГ боловсруулан 2017 оноос үйл ажиллагаанд нэвтрүүлсэн. “ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны системд иргэнд үйлчилгээ үзүүлж байгаа төрийн болон хувийн хэвшлийн бүхий л байгууллагууд холбогдох боломжтой юм.

Төрийн мэдээлэл солилцооны систем нь Монгол Улсын хэмжээнд төр болон хувийн хэвшлийн байгууллага хооронд олон төрлийн эх үүсвэртэй мэдээллийг төвлөрсөн, мэдээллийн аюулгүй байдал, найдвартай ажиллагааны шаардлага хангасан орчинд мэдээллийн урсгалыг зохицуулах платформ юм. Тус систем нь “Бүртгэлтэй мэдээллийн урсгал зохицуулах үндсэн цөм систем”, “Мэдээллийн удирдлага бүхий байгууллагад зориулсан удирдлагын веб технологид суурилсан систем”, “Мэдээллийн хандалтыг бүртгэх лог бүртгэлийн систем”, “Мэдээллийн бүрэн бүтэн байдал, аюулгүй ажиллагааг хангах систем” гэсэн дэд системүүдээс бүрдэж ажилладаг.

Энэхүү системээр дамжуулан байгууллага хооронд мэдээлэл солилцох, иргэд үйлчилгээний порталд хандаж хурууны хээ, бүртгэлтэй гар утасны дугаараа ашиглан нэг удаагийн нууц үг ашиглаж эсвэл тоон гарын үсгээр баталгаажуулан төрийн цахим үйлчилгээг авч байна. Төрийн мэдээлэл солилцооны системд нийт 25 байгууллага холбогдсон бөгөөд солилцон ажиллаж буй сервисийн тоо улам нэмэгдэж байгаа бөгөөд 2016 онд 83 байсан сервис 2017 онд 217 болж 2.6 дахин нэмэгдсэн байна.

График 4. Сервисийн хандалтын тоо, 2018 оны үзүүлэлт

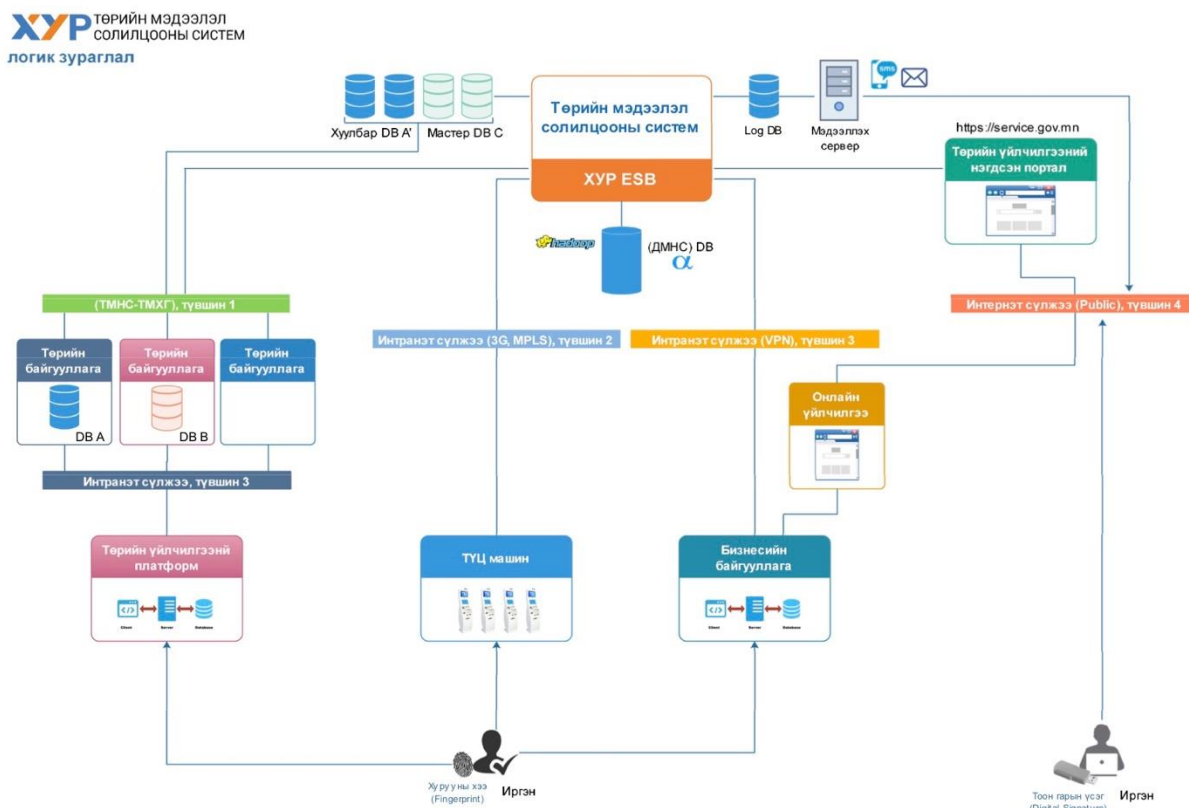
“ХУР” системд холбогдож веб сервис хөгжүүлэх:

1. Хүсэлтийг Үндэсний Дата Төв УТҮГ-т албан тоотоор илгээх;
2. Үйлчилгээний сервисийг тодорхойлох, шинжилгээ хийх;
3. Мэдээллийн эх үүсвэрийн найдвартай ажиллагааны шаардлагыг хангах;

“ХУР” системд холбогдож веб сервис ашиглах:

1. “service.gov.mn” цахим хуудаснаас боломжит сервисийн тодорхойлолтыг харна;
2. Системд холбогдох албан хүсэлтийг Үндэсний Дата Төв УТҮГ-т хүргүүлнэ;
3. Систем хооронд баталгаажуулах цахим гарын үсэг авна;
4. Сервист хандах эрх нээлгүүлнэ;
5. Сүлжээний холболтын ажлыг хийж гүйцэтгэнэ;
6. Туршилт хийгдэнэ.

Зураг 2. “ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны систем

“ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны системд 2018 оны 09 дүгээр сарын 19-ний өдрийн байдлаар нийт 64 сервисийг хөгжүүлж, 46 байгууллагад хандах эрхийг олгоод байна. Үүнээс төрийн 25 байгууллага, хувийн 21 байгууллага байна.

Хүснэгт 1. Серверийн төрөл

№	СЕРВИСИЙН ТӨРӨЛ	ТОО
1.	Иргэний мэдээлэл дамжуулах сервис	25
2.	Үл хөдлөх хөрөнгийн мэдээлэл дамжуулах сервис	3
3.	Хуулийн этгээдийн мэдээлэл дамжуулах сервис	5
4.	Тээврийн хэрэгслийн мэдээлэл дамжуулах сервис	6
5.	Нийгмийн даатгалын мэдээлэл дамжуулах сервис	4
6.	Татварын мэдээлэл дамжуулах сервис	11
7.	Бусад	10
НИЙТ		64

Төрийн мэдээлэл солилцооны системд 2018 онд Татварын ерөнхий газрын хүн амын орлогын албан татварын буцаан олголтын үйлчилгээ, Хөдөлмөр халамж үйлчилгээний ерөнхий газрын “Цалинтай ээж хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх төрийн үйлчилгээнүүдийг холбосон байна.

Тус систем ашиглалтад орсноос хойш 2018 оны 08 дугаар сарын 21-ний өдрийн байдлаар амжилттай боловсруулагдсан 2216229, мэдээлэл олдоогүй 80190, амжилтгүй 497821 хүсэлт бүртгэгдсэн байна. ХУР систем дэх хамгийн эхний мэдээлэл солилцоо нь 2018 оны 01 дүгээр сарын 09–ний өдөр ХХОАТ-ын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн үйлчилгээнд “WS100101_getCitizenIDCardInfo” веб сервисийг ашиглажээ.

Хүснэгт 2. Хамгийн их хандалт хийсэн эхний 5 байгууллага

№	БАЙГУУЛЛАГЫН НЭР	АШИГЛАСАН ВЕБ СЕРВИСИЙН ТОО
1	Хөдөлмөр халамж, үйлчилгээний ерөнхий газар	935'089
2	Гааль татвар санхүүгийн мэдээллийн технологийн төв	757'141
3	Улаанбаатар хотын банк	520'931
4	Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар	263'942
5	Голомт банк	256'718

Хүснэгт 3. Хамгийн их хандалт хийсэн эхний 5 сервис

№	НЭРШИЛ	ТАЙЛБАР	ХАНДАЛТЫН ТОО
1	WS100503_getCheckMotherTimeInfo	Иргэний хаягийн мэдээлэл дамжуулах сервис	1'077'404
2	WS100103_getCitizenAddressInfo	Хүүхэд асарч буй эх ажилд орсон эсэхийг шалгах сервис	934'887
3	WS100101_getCitizenIDCardInfo	Иргэний үнэмлэхний мэдээлэл дамжуулах сервис	246'412
4	WS100610_getVehicleTaxPayableInfo	Тээврийн хэрэгслийн төлөх ёстой нэхэмжлэлийн мэдээлэл	167'975
5	WS100611_getVehicleInfo	Тээврийн хэрэгслийн мэдээлэл дамжуулах	166'466

Хоёр. Төрийн үйлчилгээний портал

Төрийн үйлчилгээний платформ, төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал нь “ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны системд тулгуурлан хөгжүүлэгдсэн цахим систем юм. Уг платформоор дамжуулан иргэний өөрийн цахим гарын үсэг, гар утасны дугаар болон хурууны хээгээр баталгаажуулан төрийн үйлчилгээг дамжлага багатайгаар шуурхай авах давуу талтай.

Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал нь иргэн болон аж, ахуй нэгжид чиглэсэн төрийн үйлчилгээг интернэт сүлжээгээр дамжуулан, гар утасны дугаар, цахим гарын үсгээр баталгаажуулсны үндсэн дээр төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр түргэн шуурхай хүргэх боломжийг бүрдүүлж байгаа систем юм. Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал нь <http://www.ezasag.mn> хаягтайгаар ажиллаж байна.

Зураг 3: Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал

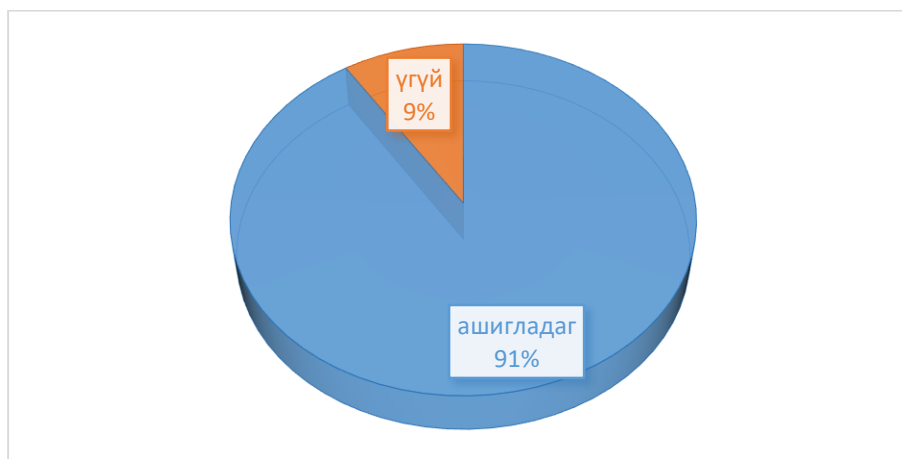
The screenshot shows the homepage of the Mongolian Government Portal. At the top, there is a navigation bar with the logo of the 'ЦАХИМ СИСТЕМ' (Digital System) and a search bar. Below the navigation bar, there are several service buttons arranged in a grid, including 'Ахмад настан', 'Жирэмсэн болон амаржсан эх', 'Жолооны үнэмлэх', 'Нийгмийн даатгал', 'Тэтгэвэр тэтгэмж', 'Тээврийн хэрэгсэл', 'Хөдөлмөрийн чадвараа алдсан иргэн', and 'Эрүүл мэндийн даатгал'. On the right side, there is a 'МЭДЭЭ МЭДЭЭЛЭЛ' (News) section with a list of recent news items, including dates and times. At the bottom, there are statistics for '15 Яам' (15 Ministries) and '25 Агентлаг' (25 Agencies), along with logos for the App Store and Google Play.

Гурав. Цахим албан хэрэг хөтлөлтийн систем

Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газраас төрийн байгууллагуудад “Цахим албан хэрэг хөтлөлт, бүртгэлийн програм” хангамжийн талаар санал, асуулга авах тухай 2016 оны 06 дугаар сарын 03 өдрийн 1/401 тоот албан бичиг хүргүүлэн судалгаа хийсэн. Уг судалгаанд 15 яам, 21 аймгийн Засаг даргын тамгын газар, 4 зохицуулах хороо, 41 агентлаг нийт 81 байгууллага хамрагдсан бөгөөд санал асуулгад оролцсон байгууллагуудын 91% нь өнөөгийн байдлаар албан хэрэг хөтлөлтийн програм хангамж ашиглаж байна.

Төрийн байгууллагууд өөрсдийн нөөц бололцоогоор хөгжүүлсэн болон програм хангамж хөгжүүлэгч аж ахуйн нэгжүүдийн зохион бүтээсэн албан хэрэг хөтлөлтийн нийт 15 төрлийн програм хангамжийг баримт бичгийн урсгалыг хянах түвшинд ашиглаж байна.

График 5. Албан хэрэг хөтлөлтийн програм хангамжийн нэвтрэлт

Төрийн байгууллагуудын ашиглаж байгаа архив, албан хэрэг хөтлөлтийн програм хангамжууд нь баримт бичгийг төрөлжүүлэн байгууллага дээрээ хадгалж байгаа боловч баримт бичгийн нэгдсэн сан үүсгэх, салбар архивуудад илгээх зэрэг үйл ажиллагааны хувьд шаардлага хангахгүй байгаа юм.

Одоогийн ашиглаж байгаа албан хэрэг хөтлөлтийн системүүдийн 65% нь тоон гарын үсгийн модуль нэмэлтээр хөгжүүлэх боломжтой байна.

Төрийн захиргааны байгууллагуудын дийлэнх нь албан хэрэг хөтлөлтийн програм хангамж ашиглаж ирүүлсэн, явуулсан баримт бичгийн эргэлтийн байдалд хяналт тавих, баримт бичгийг Баримт бичгийн стандартаар батлагдсан загвар, бүрдлүүд болон заалтуудын дагуу боловсруулах, тоон гарын үсэг ашиглан баталгаажуулах, машинд уншигдах байдал /формат/-аар илгээх, архивын нэмэлт модулийг хөгжүүлэн ашиглах боломжтой байгаа нь судалгааны үр дүнд гарсан

байна. Иймээс цахим албан хэрэг хөтлөлтийн нэгдсэн системийг хөгжүүлэн бий болгож, баримт бичгийн нэгдсэн сан үүсгэх шаардлага байгааг тодорхойлжээ.

Зураг 4. Цахим албан хэрэг хөтлөлтийн нэгдсэн системийн зураглал

3. Төрийн цахим ой санамж ба нээлттэй өгөгдөл

Нэг. Төрийн цахим ой санамж

Монгол Улсын төрд байгаа өгөгдөл ба мэдээлэл нь төрийн болоод үндэсний амин чухал “хөрөнгө” юм. Төрд өдөр өдрөөр хурдтай өсөн нэмэгдэж байгаа мэдээлэл, өгөгдлийг ашиглан судалгаатай, хувь хүний үзэл бодлоос хараат бус, цаг үедээ нийцсэн, цогц шийдвэрийг гаргах өргөн бололцоо бидэнд бий. Гэвч том өгөгдлийн үнэ цэнэ нь түүн дээр шинжилгээ хийж, илүү сайн шийдвэр гаргах бидний чадвараас хамаарна.

2008 оноос хэрэгжүүлсэн Бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоо хөтөлбөрийн хүрээнд суурь мэдээллийн санх болох иргэний бүртгэлийн нэгдсэн сан, эд хөрөнгийн улсын бүртгэлийн эрхийн бүртгэлийн мэдээллийн сан, хуулийн этгээд болон үйл ажиллагааны эрхийн бүртгэлийн сангуудыг амжилттай бүрдүүлсэн. Гэвч суурь мэдээллийн сангуудын нэг болох орон зайн мэдээллийн сангийн нэгтгэл өнөөдрийг хүртэл бүрэн дуусаагүй нь Монгол Улсын эдийн засгийн хөгжлийг хурдасгах чухал боломжийг үгүй хийж байна.

Мөн эдийн засаг, нийгмийн салбаруудаар төрөлжсөн мэдээллийн сангуудын бүрдүүлэлтийн ажил сүүлийн 8 жилийн хугацаанд эрчимтэй явагдсан ба өнөөдрийн байдлаар дараах өгөгдлийн сангууд үүсээд байна. Үүнд:

- гаалийн мэдээллийн сан;
- оюуны өмч, оюуны үнэт зүйлийн мэдээллийн сан
- үндэсний архивын мэдээллийн сан;
- нийгмийн даатгалын мэдээллийн сан;
- нийгмийн хамгааллын мэдээллийн сан;
- эрүүл мэндийн мэдээллийн сан;
- боловсролын мэдээллийн сан;
- гадаадын зээл, тусламжийн мэдээллийн сан;
- автомашин, тээврийн хэрэгслийн мэдээллийн сан;
- жолооны эрхийн мэдээллийн сан;
- байгалийн нөөцийн мэдээллийн сан;
- гамшгийн мэдээллийн сан;
- ус, усны нөөцийн мэдээллийн сан;
- байгаль орчин, цаг уурын мэдээллийн сан;
- газар зүйн мэдээллийн сан;
- стандартын мэдээллийн сан;
- уул уурхай, ашигт малтмал, геологи хайгуулын мэдээллийн сан;

- гадаадын иргэд, цагаачдын мэдээллийн сан;
- цэргийн бүртгэлийн мэдээллийн сан;
- шүүх, цагдаа, шүүхийн шийдвэрийн мэдээллийн сан;
- хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжлийн мэдээллийн сан;
- тээврийн хэргслийн мэдээллийн сан;
- банк, зээлийн түүхийн мэдээллийн сан.

Өнөөдрийн байдлаар эдгээр бүрдүүлсэн суурь болон төрөлжсөн өгөгдлийн сангуудыг төрийн үйлчилгээ үзүүлэхэд ашиглах ажил амжилттай эхлэн явагдаж байгаа боловч төрийн нэгдсэн мэдээллийн архитектурын дор зангидаж мэдээллийг давхардуулахгүй байх, үнэн зөв байдлыг хангах ба төрийн мэдээлэл солилцох тогтолцоо хангалттай түвшинд хүрээгүй байна.

Мөн төрийн мэдээлэл солилцоо хангалттай түвшинд хүрээгүй байгаа нь судалгаа шинжилгээнд суурилсан төрийн бодлого боловсруулах боломжийг алдагдуулж байна.

Хоёр. Нээлттэй өгөгдөл

Монгол Улсын төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг цахимжуулж олон нийтэд нээлттэй болгох, төрийн өгөгдөл, мэдээллийг ашиглах хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлэх зорилготой ажиллаж байгаа нь нээлттэй өгөгдлийг хөгжүүлэх боломжийг бий болгож байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний 5.2.7-д “төрийн нээлттэй өгөгдлийн бодлого боловсруулах, нээлттэй өгөгдөлд суурилсан хэрэглээг бий болгох” гэж тусгагдсан нь нээлттэй өгөгдлийг хөгжүүлэх үндэслэлийг бий болгосон.

Мэдээллийн ил тод байдал мэдээлэл авах эрхийн тухай болон Шилэн дансны тухай хуулиар иргэн, хуулийн этгээдийн мэдээлэл авах эрх, төрийн байгууллагын ил тод байдлыг хангаж байгаа нь нээлттэй өгөгдөлд бодитой дэмжлэг болж байна. Мөн Засгийн газрын 2017 оны 159 дүгээр тогтоолоор батласан “Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлэх ашиглах журам”-ын 3.4.8 дугаар зүйлд “Нээлттэй өгөгдлийг мэдээллийн системд уншигдах хэлбэрээр иргэн, байгууллага ашиглах боломжийг бүрдүүлэх” гэж заасан нь Засгийн газрын түвшинд нээлттэй өгөгдлийг дэмжиж байгаа гэж үзэж байна. Харин хувь хүний нууцыг цахим орчинд хамгаалах, ашиглах харилцааг зохицуулсан Өгөгдөл хамгаалах тухай хуулийн төслийг Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газраас боловсруулан эхний хэлэлцүүлэгээ 09 дүгээр сарын 24-д хийгээд байна.

Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын даргын 2015 оны 180 дугаар тушаалаар байгуулагдсан Дэлхийн Банкны Олон улсын ассоциацийн хөнгөлөлттэй зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх “Ухаалаг засаг” төслийн нэгж нь Монгол Улсын нээлттэй

өгөгдлийн бэлэн байдлын үнэлгээг 2018 онд хийсэн. Тус үнэлгээг Дэлхийн банкнаас боловсруулсан Нээлттэй өгөгдлийн бэлэн байдлын үнэлгээний аргачлалаар хийж гүйцэтгэсэн байна. Энэхүү аргачлалыг нээлттэй өгөгдлийн “экосистем” гэх ба нээлттэй өгөгдлийн бэлэн байдлыг дараах найман үзүүлэлтээр хэмжиж үнэлгээг хийдэг байна. Үүнд: 1) удирдлагын манлайлал; 2) бодлого, эрх зүйн орчин; 3) байгууллагын бүтэц, төрийн хариуцлага, чадамж; 4) төрийн өгөгдлийн менежмент, өгөгдлийн бэлэн байдал, 5) нээлттэй өгөгдлийн эрэлт; 6) иргэдийн оролцоо, нээлттэй өгөгдлийн боломж; 7) нээлттэй өгөгдлийн хөтөлбөрийн санхүүжилт; 8) технологийн үндэсний дэд бүтэц, ур чадвар. Үнэлгээний хэмжүүр бүрд хамаарах гол асуултуудын хувьд нээлттэй өгөгдлийг дэмжиж байгаа эсэх талаар цуглуулсан баримт, нотолгоонд тулгуурлан ногоон, шар, улаан өнгөөр үнэлэн судалгааны үр дүнг гаргажээ.

Хүснэгт 4. Нээлттэй өгөгдлийн бэлэн байдлын үнэлгээний тойм.

Хэмжүүр	Ач холбогдол	Үнэлгээний зэрэглэл	Тайлбар
1.Удирдлагын манлайлал	Маш өндөр	Шар	Нээлттэй өгөгдлийг хөгжүүлэхэд гол хүчин зүйл болох улс төрийн/удирдлагын бодитой манлааллыг бий болгох хэрэгтэй
2.Бодлого, эрх зүйн орчин	Өндөр	Шар	Нээлттэй өгөгдлийг үүсэхэд хуулийн талаас тулгарах саад, бэрхшээлгүй боловч нээлттэй өгөгдлийг ашиглах нөхцөл, зөвшөөрөл тодорхойгүй
3.Байгууллагын бүтэц, төрийн хариуцлага, чадамж	Өндөр	Шар	Өгөгдлийн менежмент болон мэдээлэл, харилцаа холбооны ур чадварыг сайжруулахад анхаарч гүйцэтгэлийг үнэлэх шаардлагатай
4.Төрийн өгөгдлийн менежмент, өгөгдлийн бэлэн байдал	Өндөр	Шар	Өгөгдлийн удирдлагын чадавхитай, манлайлагч байгууллагын туршлагыг бусад байгууллагад нэвтрүүлэх шаардлагатай
5.Нээлттэй өгөгдлийн эрэлт	Маш өндөр	Шар	Төрийн байгууллагууд өгөгдлийн бусад оролцогч талуудтай нягт хамтран ажиллаж өгөгдлийн эрэлтийг тодорхойлж, нийлүүлэлтийг оновчтой хангаж ажиллах шаардлагатай
6.Иргэдийн оролцоо, нээлттэй өгөгдлийн боломж	Өндөр	Шар	Төрийн өгөгдлийг ашиглах оролцогч талуудтай цахим түвшинд сайтар ажиллаж иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай
7.Нээлттэй өгөгдлийн хөтөлбөрийн санхүүжилт	Дундаас өндөр	Шар	Санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлэхэд улс төрийн манлайлал чухал шаардлагатай. Мөн инновацийн сангууд хэрэгтэй
8.Технологийн үндэсний дэд бүтэц, ур чадвар	Өндөр	Шар	Өндөр хурдны интернэтийн нэвтрэлт хангалттай биш, тоон хуваагдал өндөр,

			мэдээллийн технологи хөгжүүлэгчдийн бүлэг жижиг байна.
--	--	--	--

4. Цахим орчинд иргэнийг таних

Цахим орчин дах итгэлцлийг бий болгох нь эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд түлхэц өгөхөд чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. Цахим орчинд итгэлцлийг бий болгохгүйгээр иргэн, төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын цахим орчинд мэдээлэл солилцох, төлбөр тооцоо хийх нь эрсдэлтэй хэвээр байх ба шинэ үйлчилгээ нэвтрүүлэх боломжийг хаадаг байна.

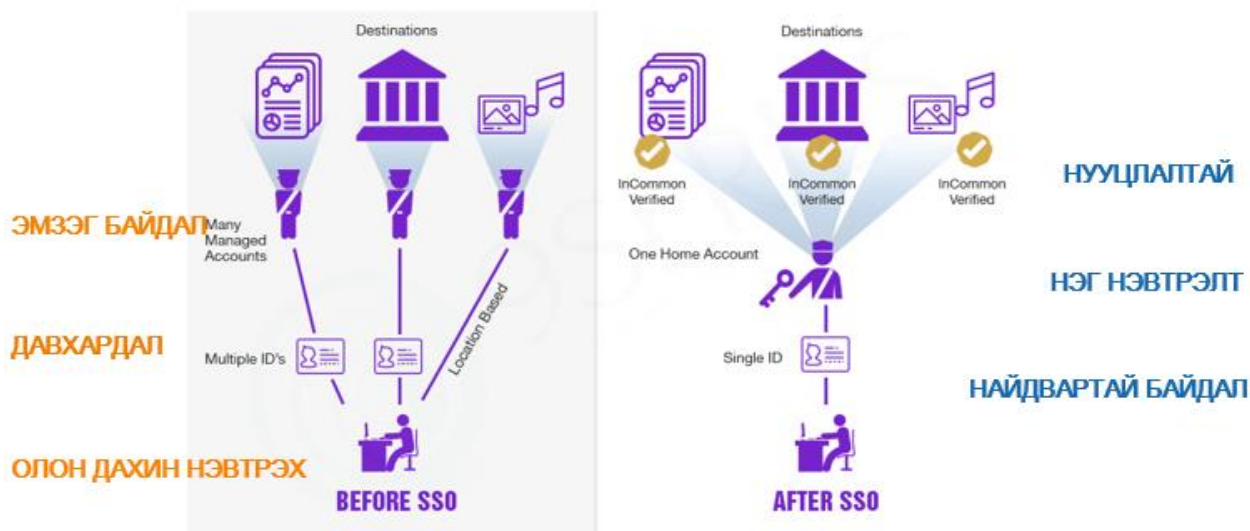
Цахим орчинд хэрэглэгчийг таних нь төрийн мэдээллийн системүүдэд хэрэглэгч хандахад итгэлцлийг бий болгох буюу системд хандаж байгаа хэрэглэгч нь цахим орчинд өөрийгөө үнэн зөвөөр тодорхойлж байна уу гэдгийг магадладаг үйл явц юм.

Монгол Улсад цахим орчинд иргэнийг таних нэгдсэн нэвтрэлтийн “ДАН” системийг хөгжүүлэн, хэрэглээнд нэвтрүүлэхэд бэлэн болоод байна.

Нэг. Нэгдсэн нэвтрэлтийн систем

“ХУР” төрийн мэдээлэл солилцооны систем болон тоон гарын үсгийн дэд бүтцийг системүүдэд суурилан аюулгүй, хялбар, хүртээмжтэй байдлыг хангасан нэгдсэн нэвтрэлтийн “ДАН” системийг Үндэсний дата төв УТҮГ боловсруулсан.

Зураг 5. Нэгдсэн нэвтрэлтийн системийн тайлбар зураг

Энэхүү систем нь цахим орчинд бүхий л төрлийн цахим үйлчилгээг авахад тухайн иргэнийг таньж баталгаажуулах боломжийг бүрдүүлэх бөгөөд хувийн хэвшил болон төрийн үйлчилгээний өөр хоорондоо харилцан хамааралгүй системүүдтэй нягт уялдаатай ажиллах боломжтой платформ бүхий систем юм.

Төрийн нэгдсэн нэвтрэлтийн системд нэгдсэнээр иргэн төвтэй цахим үйлчилгээг хурдан хугацаанд, давхар зардал багатайгаар бий болгох боломж бүрдэх юм.

Тус систем нь иргэнийг цахим орчинд таньж баталгаажуулах 3 хэлбэртэй байна. Үүнд:

1. Тоон гарын үсэг ашиглан нэвтрэх:

Монгол Улсын иргэн нь өөрийн регистрийн дугаар, Монгол Улсын нийтийн түлхүүрийн дэд бүтэц дээрээс үүсгэгдсэн тоон гарын үсэг ашиглан өөрийгөө цахим орчинд баталгаажуулах үйлдэл хийгдсэний дараа систем нэвтрэлтийг баталгаажуулах юм.

2. Гар утасны дугаараар нэг удаагийн нууц үг ашиглан нэвтрэх:

Монгол Улсын иргэн нь өөрийн регистрийн дугаар, Монгол Улсад үйл ажиллагаа эрхэлдэг үүрэн холбооны оператор байгууллагуудаас олгогдсон гар утасны дугаараар хүлээж авсан нэг удаагийн нууц үг, үндсэн нууц үг ашиглан өөрийн бүртгэл болон нэвтрэлт бүрийг баталгаажуулах юм.

3. Үндэсний цахим шуудангийн систем ашиглан нэвтрэх:

Монгол Улсын иргэн нь өөрийн регистрийн дугаар, үндсэн нууц үг болон үндэсний цахим шууданд хүлээн авсан нэг удаагийн нууц үг ашиглан баталгаажуулах боломжтой юм.

Төрийн нэгдсэн нэвтрэлтийн систем нь иргэнийг таньж баталгаажуулсны дараа “ХУР” системээс татсан иргэний үнэмлэхний мэдээлэл болон нэвтрэлтийн хэлбэрийг үйлчилгээний системд дамжуулах ба үйлчилгээний систем нь баталгаажуулалтын хэлбэрээс хамаарч үйлчилгээний цар хүрээг хязгаарлах шаардлагатай юм. Жишээ нь: Иргэн гэрээ зурах системд төрийн нэгдсэн нэвтрэлтийн систем ашиглан нэвтрэх бол зөвхөн тоон гарын үсэг ашиглах шаардлагатай бол лавлагаа үйлчилгээнд бусад 2 төрлийн баталгаажуулалтын хэлбэрийг сонгох шаардлагатай болно.

Төрийн нэгдсэн нэвтрэлтийн систем нь олон улсын томоохон системүүдэд ашиглагддаг “SAML2.0” болон “OAuth2” протокол болон мэдээллийн аюулгүй байдлын стандартуудыг хэрэгжүүлж, “Python 2.7” програмчлалын хэл дээр хөгжүүлэгдсэн веб суурьтай систем юм.

Систем нь “Үндэсний Дата Төв” УТҮГ -т байрлах төрийн үүлэн тооцооллын дэд бүтэц дээр хосолсон хэлбэрээр ажиллаж байна.

Системийн техникийн нөхцөлийг <https://developer.sso.gov.mn> цахим хуудаснаас үзэх боломжтой.

Зураг 6. Нэгдсэн нэвтрэлтийн системийн техникийн шийдэл

Хоёр. Нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцэд суурилсан тоон гарын үсэг

Монгол Улсын Их Хурал 2011 онд Цахим гарын үсгийн тухай хуулийг 6 бүлэг, 36 зүйлтэйгээр баталсан бөгөөд тус хуулиар цахим болон тоон гарын үсгийг хэрэглэх хууль, эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, тоон гарын үсгийн нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг бий болгохтой холбогдсон харилцааг зохицуулсан.

Цахим гарын үсгийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний хүрээнд Улсын Их Хурлын 2011 оны 61 дүгээр тогтоолоор “3. Монгол Улсын насанд хүрсэн иргэн бүрд тоон гарын үсгийн нийтийн түлхүүрийг 2013 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр болох нөхцөлтөйгөөр иргэний ухаалаг үнэмлэхэд суурилуулан олгож, уг арга хэмжээний зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх”, Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 151 дүгээр тогтоолоор “1.Тоон гарын үсэг, түүний гэрчилгээг иргэний үнэмлэхэд суурилуулан олгох үйл ажиллагааг 2016 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн тоон гарын үсгийн гэрчилгээ олгох тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хуулийн этгээдтэй хамтран зохион байгуулах. 2. Тоон гарын үсэг, түүний гэрчилгээг төрийн албан хаагчдад 2016 оны 04 дүгээр сарын 01-ний

өдрөөс эхлэн олгох арга хэмжээ авч, тэдгээрийг холбогдох мэдээллээр ханган сургалт зохион байгуулах” заалттайгаар тус тус батлагдсан байдаг.

Цахим гарын үсгийн тухай хууль, холбогдох УИХ, ЗГ–ын тогтоолуудыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд 2013 онд нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг “Үндэсний дата төв” ҮТҮГ –ын дэргэд байгуулсан.

Нийтийн түлхүүрийн дэд бүтэц бий болсноор тоон гарын үсгийг цахим үйлчилгээнд нэвтрүүлэх, ашиглах боломж бүрэн бүрдсэнтэй холбогдуулан Цахим гарын үсгийн тухай хуулинд заасан үүргийн дагуу Харилцаа холбооны зохицуулах хорооноос Монгол Улсын цахим гарын үсгийн нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийн журмыг 2014 оны 45 дугаар тогтоолоор баталж, уг журмын дагуу тоон гарын үсгийн нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг ашиглаж байна.

Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газрын даргын 2015 оны 71 дүгээр тушаалаар “Нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг ашиглах талаар төрөөс баримтлах бодлогын чиглэл” –ийг 07 бүлэг, 20 зүйл, 12 заалттайгаар баталж, түүний дагуу нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг шаталсан тогтолцоотойгоор бий болгож байна.

Цахим гарын үсгийн тухай хуулийн 18.1, 18.2, 21.1 дүгээр заалтыг тус тус үндэслэн өөрт олгогдсон эрхийн дагуу Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газраас тоон гарын үсгийн гэрчилгээ олгогчийг сонгон шалгаруулах үйл ажиллагааг 2015 онд зохион байгуулж, сонгон шалгаруулалтаар “Интерактив ХХК” болон “3S” ХХК –ын түншлэл болох “Мон Пасс” ХХК шалгарч өнөөдрийг хүртэл үйл ажиллагаа эрхэлж нийт **7350** орчим албан тушаалтанд тоон гарын үсгийн гэрчилгээ олгоод байна.

Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газрын даргын 2017 оны А/02 дугаар тушаалаар байгуулагдсан “Цахим гарын үсгийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, тоон гарын үсгийг үе шаттайгаар олгох улмаар төрийн үйлчилгээнд нэвтрүүлэх үүрэг бүхий” ажлын хэсгийг төрийн 05 байгууллагын төлөөллийг оролцуулан байгуулж, нийт 05 удаагийн уулзалт, хурлыг зохион байгуулж ажилласны үр дүнд төрийн үйлчилгээнд тоон гарын үсгийг нэвтрүүлсэн анхдагч байгууллагаар 2017 онд Төрийн өмчийн бодлого зохицуулалтын газар, түүний цахим тендерийн систем болсон бөгөөд одоо худалдан авах ажиллагааны дийлэнх хувь цахимаар зарлагдаж байна. Цахим тендерийн систем нэвтэрснээр тендер зохион байгуулах, үнэлэх, шалгаруулах, зарлах зэрэг бүхий л үйл ажиллагаа цахимаар явагдаж, системд нэвтрэх, цахим баримт бичгийг баталгаажуулан илгээх, хүлээн авч үнэлэх, баталгаажуулах үйл ажиллагааг зөвхөн тоон гарын үсгээр хийж байна.

Мөн энэ ажлын хэсгийн хүрээнд Нийслэлийн засаг даргын тамгын газрын цахим албан хэрэг хөтлөлтийн системд тоон гарын үсгийг нэвтрүүлээд байна.

Ингэснээр албан хэрэг хөтлөлтийг бүрэн цахим хэлбэрээр, холбогдох албан тушаалтны гарын үсгийн баталгаажилтыг тоон гарын үсгээр хийснээр албан бичиг боловсруулалтын хурд нэмэгдэж, цаас, принтерийн хор зэрэг зардлууд буурсан байна.

Засгийн газрын 2016 оны 151 дүгээр тогтоолд үндэслэн “Үндэсний дата төв” ҮТҮГ–ыг төрийн албан хаагчдад тоон гарын үсгийн гэрчилгээ олгогч байгууллагаар ажиллуулж, өнөөдрийн байдлаар **739** төрийн албан хаагчдад тоон гарын үсгийн гэрчилгээ олгоод байна.

УИХ –ын 2011 оны 61 дүгээр тогтоолын дагуу иргэний ухаалаг үнэмлэхэд тоон гарын үсгийн гэрчилгээг суулгах ажлын хүрээнд Улсын бүртгэлийн ерөнхий газартай хамтран иргэний үнэмлэхэд суурилуулах бэлтгэл ажил бүрэн хангагдсан байна.

Тоон гарын үсгийн хэрэглээг бий болгох, дэмжих, төрийн болон бизнесийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх ажлын хүрээнд Засгийн газрын 2017 оны 111 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Цахим хэлбэрээр албан хэрэг хөтлөх нийтлэг журам”, 2017 оны 159 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Төрийн цахим мэдээллийн санг бүрдүүлэх, ашиглах журам” тус бүрт тоон гарын үсгийн хэрэглээг бий болгох талаар холбогдох заалтууд тусгагдсанаас гадна тоон гарын үсгийн гэрчилгээний үнэ, тээгч төхөөрөмжийн үнийг бууруулах, зах зээлийн өрсөлдөөнийг бий болгох чиглэлээр ХХМТГ–аас тоон гарын үсгийн гэрчилгээ олгогч тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчээр Тридум и-Секюрити ХХК, Нью-Компасс ХХК, ВиЭсЭм ХХК зэрэг 3 гэрчилгээжүүлэгч байгууллагыг сонгон шалгаруулж 2018 оны 10 дугаар сараас эхлэн үйл ажиллагааг нь эхлүүлэхээр ажиллаж байна. Ингэснээр тоон гарын үсгийн гэрчилгээ, түүнийг тээгчийн үнэ хямдарч, хэрэглээний цар хүрээ нэмэгдэх юм.

Цаашид тоон гарын үсгийн хэрэглээг нэмэгдүүлэхээр Цахим татварын тайлангийн систем, Нийгмийн даатгалын цахим тайлангийн системүүдэд нэвтрүүлэх шаардлагатай байна. Мөн банкны цахим гүйлгээ, төлбөр тооцооны системд гүйлгээг баталгаажуулах зорилгоор тоон гарын үсгийг нэвтрүүлэхээр “Грэйп сити” ХХК, “Юнител” ХХК, “Мобиком” ХХК –тай хамтран ажиллаж байна.

5. Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх

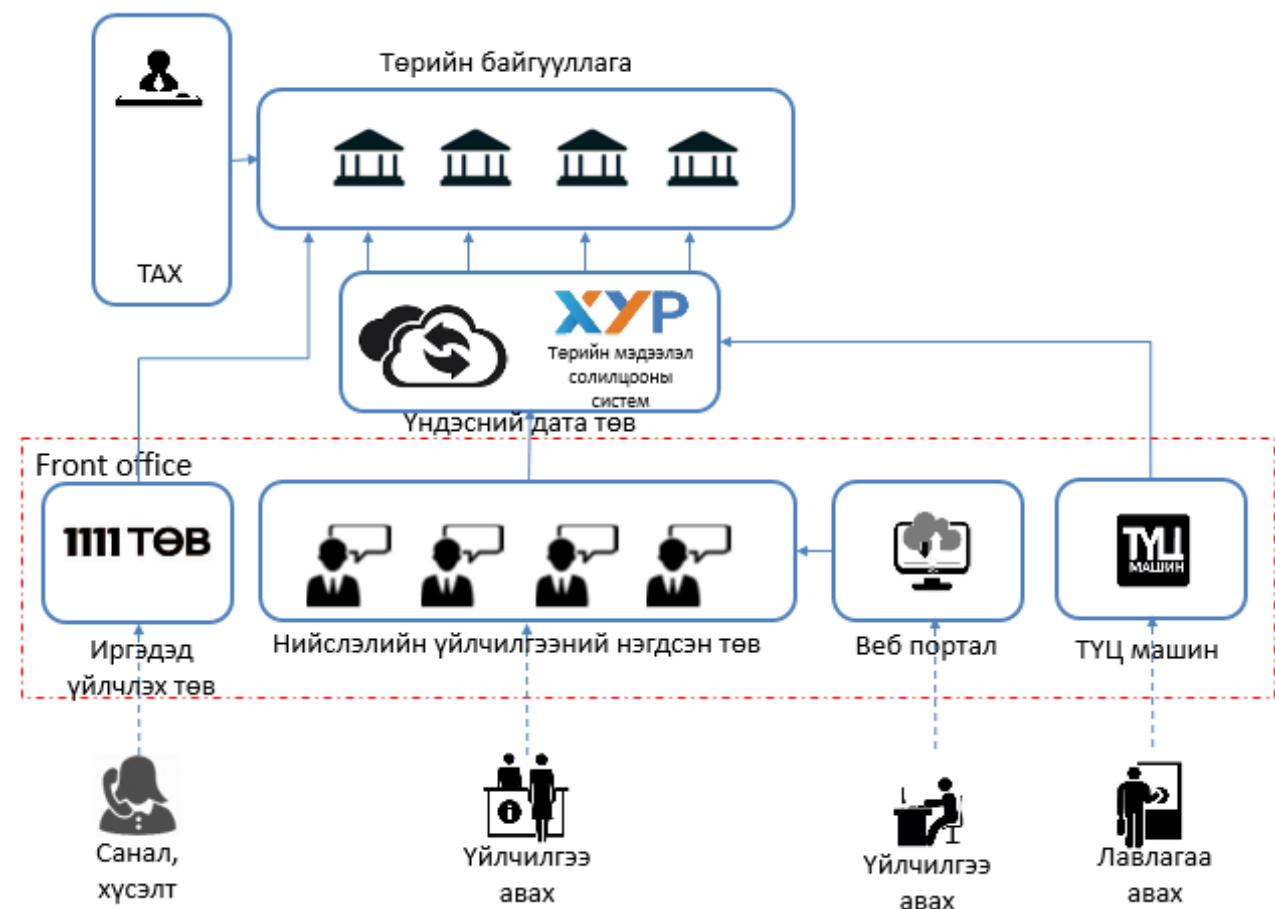
Сүүлийн жилүүдэд зарим улс орнуудын төрийн байгууллагууд автоматжуулсан систем хөгжүүлсэнээр төрийн үйлчилгээг шуурхай үзүүлэх, бизнесийг дэмжиж зэрэг төрийн үүргээ үр дүнтэй хэрэгжүүлэх болсон төдийгүй, өөрийн өрсөлдөх чадамжийг нэмэгдүүлэх, төрийн үйл ажиллагааг хөнгөвчлөх хүрээнд тодорхой амжилт гаргах болсон. Төрийн байгууллагууд мэдээллийн технологийг хөгжүүлэн ашигах байдлаар төрийн үйлчилгээг түргэн шуурхай хүргэх боломжтой болоод байна.

“Нийгмийн тодорхой хэсгээс шууд болон шууд бус аргаар санхүүжилт бий болгон тухайн нийгэмд амьдарч байгаа нийт иргэдэд тодорхой хэмжээний эрх эдлүүлэхийн тулд төрийн байгууламжийн зүгээс нийлүүлж байгаа бүтээгдэхүүнийг төрийн үйлчилгээ гэнэ” хэмээн Нийслэлийн “Төрийн үйлчилгээг онлайн болгох техник, эдийн засгийн үндэслэл боловсруулах” төсөлд тодорхойлжээ. Төрийн үйлчилгээ нь үйлчлүүлэгчийн орлогоос үл хамаарсан бүх нийтэд хүртээмжтэй байх ёстой гэсэн үндсэн зарчимд нийцсэн байдаг. Төрийн үйлчилгээг иргэд, олон нийт, бизнес эрхлэгчдэд хүргэх үйл ажиллагаа нь нарийн төвөгтэй олон тооны бизнес процесс хэрэгжүүлэх шаардлагатай нүсэр үйл ажиллагаа юм. Төрийг засаг бүр үйлчилгээ үзүүлэх энэхүү үндсэн үүргээ биелүүлэх үйл ажиллагааг хэрхэн үр дүнтэй хэрэгжүүлэх талаар байнгын анхаарал тавьж, төрөл бүрийн арга хэрэгсэл ашиглаж байдаг. Эдгээр олон тооны арга хэрэгсэлүүдээс орчин үед дэлгэрч байгаа, шинжлэх ухааны дэвшилтэд аргуудыг ашиглахыг эрмэлзэх болсоны дотор мэдээллийн технологийг түлхүү ашиглах зорилт түгээмэл болсон байна. Иймээс цахим засаглал, төрийн үйлчилгээний цахим систем гэсэн ойлголтууд бий болсон.

Цахим засаглал, төрийн үйлчилгээний цахим системийн зарчим гэдэг нь засаг захиргааны уламжлалт бүтцийг өөрчлөн зохион байгуулах замаар шинэлэг арга хэрэгсэлээр иргэд, бизнес эрхлэгчдийн хүссэн үйлчилгээг хүргэх явдал юм. Иргэд, бизнес эрхлэгчдийн хүсээд байгаа төрийн үйлчилгээг нэг цэгт хүргэх замаар төрийн үйлчилгээний цахим системийг хэрэгжүүлнэ. Ингэснээр олон тооны төрийн байгууллагуудын зохион байгуулалтыг сайжруулах, зохицуулах үйл ажиллагааны зардалыг бууруулах, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, хэрэглэгчдэд хүргэж буй үйлчилгээг ил тод болгох боломжтой. Цахим системийн зарчим төрийн үйлчилгээний зарим салбарын хүрээнд хэрэгжсэн тохиолдол бий. Цөөнгүй орнууд зарим нутаг дэвсгэртээ иргэдэд үйлчилгээг вэб порталаар үзүүлэх, киоскоор үзүүлэх, иргэдэд үйлчлэх төв байгуулах зэргээр “Нэг дээвэр дор үйлчилгээ үзүүлэх” шийдлүүд гарган хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсад мөн төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэх төслүүдийг хэрэгжүүлж ирсэн бөгөөд үүний тод жишээ нь төрийн үйлчилгээний цахим машин болон төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв юм.

Зураг 7. Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэх ерөнхий зураглал

Нийслэлийн “Төрийн үйлчилгээг онлайн болгох техник, эдийн засгийн үндэслэл боловсруулах” төслийн хүрээнд нийслэл, түүний харьяа байгууллагуудаас иргэд, олон нийтэд төрийн үйлчилгээг хүргэх үйл ажиллагаа нь Монгол Улсын эдийн засаг, түүний дотор төрийн байгууллага болон иргэд, бизнес эрхлэгчид ихээхэн хэмжээний үргүй зардал үүрүүлж байгааг тооцон гаргасан. Эдгээрт дараах бүлэг зардлууд орж байгаа юм. Үүнд:

- Төрийн үйлчилгээ авахдаа үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага руу ирж, буцах үйл ажиллагаа /унаа/-ны зардалд жилд *26.2 тэрбум төгрөг; /S/*
- Төрийн үйлчилгээ авахдаа зарцуулж буй хугацаанаас үүдэлтэй зардалд жилд *123.4 тэрбум төгрөг; /SStt /*

- Төрийн үйлчилгээ авахад шаардагдах баримт бичиг бүрдүүлэх зардалд жилд 3.8 тэрбум төгрөг; /SSdd /
- Төрийн үйлчилгээг иргэд, олон нийтэд хүргэхтэй холбоотойгоор төрийн байгууллагуудын зүгээс зарцуулж буй зардал 166.5 тэрбум төгрөг.

НҮБ-ын 2018 онд гаргасан цахим засгийн хөгжлийн судалгаанд иргэдийн цахим оролцооны индексийн хувьд Монгол Улс 0.736 гэсэн үзүүлэлтээр 65 дугаар байрт Лехтэйнштэйн, Монтенегро Улсуудын дараа оржээ. Тус индексийн үзүүлэлт нь 2012 оноос хойш тогтмол өссөн үзүүлэлттэй байгааг Хүснэгт 5-д харуулав.

Хүснэгт 5. Монгол Улсын цахим үйлчилгээний индексийн үзүүлэлт 2012-2018 (OSI)

Он	2012	2014	2016	2018
OSI	0.5556	0.6142	0.5145	0.5972

Нэг. Төрийн үйлчилгээний цахим машин

Монгол Улсын хэмжээнд төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэж ирсэн анхны жишээ бол Төрийн үйлчилгээний цахим машин юм. Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газраас 2012-2015 оны хугацаанд хэрэгжүүлсэн “Иргэдийн өргөдөл гомдлын шийдвэрлэлтийг хянах мэдээллийн системийг бий болгох ТН-09-02/12”, “Иргэдийн өргөдөл, гомдлын мэдээллийн ухаалаг тайлангийн систем нийлүүлэх ХААГ-А-2013/ХИ-01” төслүүдийн хүрээнд Улаанбаатар хотод 80, орон нутгийн томоохон сум сууринд 28 ширхэг төрийн үйлчилгээний цахим /ТҮЦ/ машин суурилуулсан юм.

Төрийн үйлчилгээний цахим машиныг орон даяр жигд суурилуулсан нь Монгол Улсын өргөн уудам нутагт амьдран суугаа нийт иргэдэд төрийн үйлчилгээг түргэн шуурхай авах боломж бүрдсэнээс гадна, ажлын цагын хязгаарлалтгүйгээр зарим машинаас 24 цагийн хугацаанд лавлагаа тодорхойлолтоо хэвлэн авах боломжтой болсноос гадна Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын ачаалал 40% буурсан байна.

Төрийн үйлчилгээний цахим машинаас дамжуулан хүргэж байгаа үйлчилгээний төлбөр 500-1000 төгрөг байгаа ба бэлнээр 100, 500, 1000, 5000, 10000, 20000 төгрөг хүртэл дэвсгэртийг машин уншихаас гадна бэлэн бусаар төгрөгийн виза, мастер карт уншуулан төлбөр тооцоогоо хийж болох юм.

ТҮЦ машинаар дамжин иргэдэд хүрч байгаа тодорхойлолт, лавлагаа нь Улсын бүртгэлийн ерөний газарт ашиглагддаг 1D кодоор бүртгэгдсэн нууцлалтай цаасан дээр хэвлэгддэг бөгөөд ямар нэгэн байдлаар дуурайлгах, хуулбарлах боломжгүй. Мөн нууцлалтай цаасыг хэт ягаан гэрлийн туяанд харахад соёмбо тэмдэг харагддаг нууцлалын өндөр түвшинд хийгдсэн цаас юм.

Төрийн үйлчилгээний цахим машиныг ашиглалтанд оруулсанаас хойш нэг жилд нийт 485, 8 мянган иргэн ТҮЦ машинаар үйлчлүүлээд байгаагаас нийт хэмнэлт 4,8 тэрбум төгрөг байсан бол 2017 оны III дугаар улирлын байдлаар иргэд ТҮЦ машинаар дамжуулан нийт 1,041,709 удаа үйлчилгээ авч, нэг иргэний жилийн хугацаа хэмнэлт 1 цаг 40 минут гэсэн тооцоо гарсан. Энэхүү тоон үзүүлэлтийг задалбал иргэн үйлчилгээ авахдаа хамгийн багадаа 50 минут, нэг удаа үйлчилгээ авахдаа 9,900 төгрөг хэмнэж байна.

Төрийн үйлчилгээний цахим машинаар дараах 25 үйлчилгээг хүргэж байна.
Үүнд:

1. Гаалийн байгууллагад өртэй эсэх лавлагаа;
2. Жолоодох эрхийн лавлагаа;
3. Татварын лавлагаа;
4. Хуулийн этгээд бүртгэлгүй лавлагаа;
5. Хуулийн этгээдийн бүртгэлийн лавлагаа;
6. Гэрлэлт цуцлалтын бүртгэлийн лавлагаа;
7. Ачааны авто машины зөвшөөрлийн төлбөрийн баримт;
8. Төрсний бүртгэлийн лавлагаа;
9. Гэрлэлт бүртгэлтэй тухай лавлагаа;
10. Гэрлэлт бүртгэлгүй тухай лавлагаа;
11. Үл хөдлөх хөрөнгийн лавлагаа;
12. Оршин суугаа хаягийн тодорхойлолт;
13. Иргэний үнэмлэхний лавлагаа;
14. Нийгмийн даатгал нэрийн данс;
15. Нийгмийн даатгал тэтгэвэрийн эрх;
16. Нийгмийн даатгал ажил олгогч;
17. Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлт;
18. Эрх сэргээх лавлагаа;
19. Төрийн үйлчилгээний цахим системд нэвтрэх эрх авах;
20. Валютын ханшийн лавлагаа;
21. Цахилгааны төлбөр төлөх;
22. Ачааны автомашины зөвшөөрөл;

23. Данс тохируулах;
24. Баримт бүртгүүлэх;
25. Бүртгэлтэй баримтууд.

Хоёр. Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв

“Нэг цонх” буюу “нэг цэг”-ийн дэлгүүр, үйлчилгээ үзүүлэх санаачлага, нэр томъёо нь 1920-иод оны сүүлчээр Америкийн Нэгдсэн Улсад үүссэн түүхтэй бөгөөд үйлчлүүлэгчид олон дэлгүүр, албан газраар бараа, үйлчилгээ авахаар хайж, хүлээж цаг, зав, мөнгө үрэхгүй төвлөрсөн нэг цэгээс өөрт шаардлагатай бараа, үйлчилгээг авах бизнесийн загварыг боловсруулсан байна.

Өнөөдрийн байдлаар дэлхийд “Нэг цонх” буюу “нэг цэг” загварыг олон улсын худалдаа, тээвэр, зуучлал, гааль, банк, даатгал, тусгай зөвшөөрөл олгодог байгууллагууд зэрэг олон салбарт өргөн ашиглаж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2007 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдрийн “Нэг цэгийн үйлчилгээг нэвтрүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 03 дугаар, мөн оны 10 дугаар сарын 17-ны өдрийн “Нэг цэгийн үйлчилгээг байгуулах дунд хугацааны хөтөлбөр батлах тухай” 264 дүгээр тогтоолууд тус тус батлагдаж хэрэгжүүлж эхлэх үндэс тавигдсан.

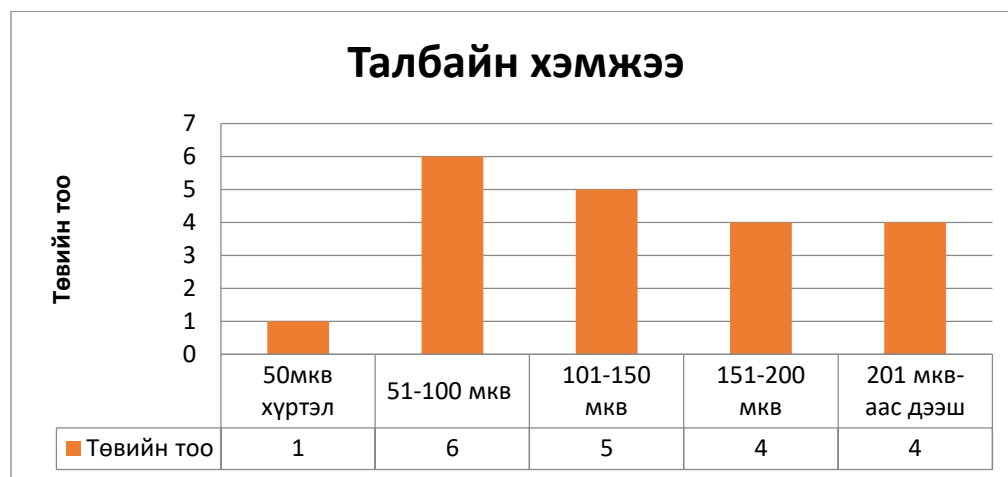
“Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-т “Нэг цонхны үйлчилгээг нэвтрүүлснээр иргэн зөвхөн нэг цонхоор, нийтийн нэг албан хаагчтай харьцах зарчмыг тогтоож, бусад шат дамжлагад төрийн байгууллагууд хоорондоо харьцах замаар иргэдэд үйлчлэх” зорилтыг тусгасан. Энэхүү зорилтыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны 04 дүгээр сарын 27-ны өдрийн “Нэг цонхны үйлчилгээ”-ний талаар авах арга хэмжээний тухай 153 дугаар тогтоолыг баталж, Швейцарийн хөгжлийн агентлагийн санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр “Нэг цонхны үйлчилгээ”-ний төвүүдийг байгуулж, 2016 оны байдлаар Монгол Улсын хэмжээнд 55 төв ажиллаж байсан.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 03 дугаар сарын 07-ны өдрийн 141 дүгээр тогтоолоор “Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” буюу Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвийн үйлчилгээ үзүүлэх журмыг баталж, “Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв”-д ажиллах харьяа байгууллагын албан хаагчдын орон тооны дээд хязгаарыг батлагдсан төсөвтөө багтаан баталж, үйл ажиллагааг нь 2016 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрийн дотор эхлүүлэх арга хэмжээ авахыг холбогдох сайд, Засгийн газрын агентлагийн дарга нарт даалгаж, харьяа нутаг дэвсгэртээ “Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв” байгуулах бэлтгэл ажлыг хангаж, үйл ажиллагааг нь 2016 оны 06 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлүүлэх зохион байгуулалтын арга хэмжээ авч, шаардагдах зардлыг 2016 оны хувьд тухайн

орон нутгийн төсвөөс, цаашид холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу орон нутгийн төсөв болон Орон нутгийн хөгжлийн сангаас санхүүжүүлж байхыг аймгийн Засаг дарга нарт, "Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв"-ийн үйл ажиллагааг удирдлага, зохицуулалтаар хангаж ажиллахыг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт, энэ тогтоолын биелэлтэд хяналт тавьж ажиллахыг Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга С.Баярцогтод тус тус үүрэг болгосны дагуу орон нутагт нийт 10 Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв ажиллаж байна. Нийт 20 аймгийн төвд байрлах 10 ТҮНТ, 10 Нэг цонхны үйлчилгээний төв үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Баян-Өлгий аймгийн Өлгий суманд дээрх төвүүдийн аль ч байхгүй байна.

1. Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв болон Нэг цонхны үйлчилгээний төвүүд нь тухайн бүсийн ажлын цагтай уялдан, ажлын 5 өдөр ажиллаж байна.Төвүүдийн байр талбайн хэмжээ 30-756мкв байна.

График 6. Төрийн үйлчилгээний төвийн тоо байр талбайн үзүүлэлт

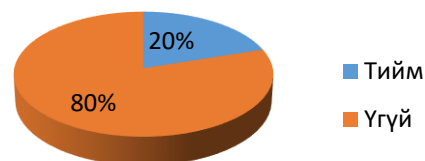

2. Төрийн үйлчилгээний төв болон Нэг цэгийн үйлчилгээний төвийн байр талбайн түрээс

Хүснэгт 6. Төрийн үйлчилгээний төвийн байр талбайн түрээс

№	Түрээс төлдөг төвүүд	Талбайн хэмжээ	Жилийн түрээсийн үнэ, жилээр (сая ₮)
1	Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар хотын ТҮНТ	192.5мкв	44, 375
2	Хэнтий аймгийн Өндөрхаан сумын ТҮНТ	237,5 мкв	34, 2

Түрээсийн эсэх

3	Дорнод аймгийн Чойбалсан сумын НЦҮТ	30мкв	0,5
4	Баянхонгор аймгийн Баянхонгор сумын ТҮНТ	200 мкв	

Түрээс төлдөггүй төвүүд нь аймаг, сумын Засаг даргын Тамгын газарт байрлаж, урсгал зардлыг Засаг даргын Тамгын газраас өөрийн жилийн төсөвтөө тусган ажиллаж байна.

3. Байгуулагдах үеийн зардал

Одоогийн Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвүүдийг Швецарийн хөгжлийн агентлагийн дэмжлэгтэйгээр байгуулагдсан Нэг цонхны үйлчилгээний төвийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэн байгуулсан байна. Хүснэгт 7-д дурдсан 12 аймгаас тухайн төвийг байгуулах үеийн болон засвар шинэчлэлт хийгдсэн талаарх мэдээллийг өгсөн ба бусад 8 аймаг нь хариулаагүй буюу мэдэхгүй гэсэн хариу ирүүлсэн.

Хүснэгт 7. Төрийн үйлчилгээний төв байгуулсан зардал

№	Аймгийн төв	Байгуулагдсан өртөг	Тайлбар
1	Улаангом сумын ТҮНТ	55 сая	2007 онд 50 сая төгрөгний санхүүжилтээр НЦҮТ байгуулагдсан. 2016 онд 5 сая төгрөгний засвар шинэчлэлт хийгдсэн.
2	Өндөрхаан сумын ТҮНТ	70,5 сая	Орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр сервер сүлжээ, шилэн кабелийн тоноглол -36 сая, тавилга эд хогшил 34,5 сая
3	Даланзадгад сумын ТҮНТ	15,9 сая	-
4	Мандалговь хотын НЦҮТ	5,5 сая	-
5	Чойбалсан хотын НЦҮТ	16,9 сая	-
6	Арвайхээр сумын ТҮНТ	43,5 сая	2007 онд 38 сая төгрөгний санхүүжилтээр НЦҮТ байгуулагдсан. 2016 онд 5,5 сая төгрөгний техникийн шинэчлэлт хийгдсэн.
7	Эрдэнэт хотын ТҮНТ	69,7 сая	Талбайн тохижилт, техник тоног төхөөрөмж
8	Алтай хотын ТҮНТ	21,9 сая	2016 онд орон нутгийн төсвөөр байгуулсан
9	Зуунмод сумын ТҮНТ	336 сая	2016 оноос байрны засвар тохижилтын ажил
10	Баянхонгор сумын ТҮНТ	20 сая	Байрны засвар, тохижилт, интернэт болон хяналтын камер суурилуулсан
11	Дархан хотын ТҮНТ	295,5 сая	2017 онд Орон нутгийн төсвөөр шинэ байр барьсан
12	Булган сумын НЦҮТ	40 сая	-
Нийт		990,4 сая	

4. Төвүүдэд ажиллаж байгаа албан хаагчдын тоо

Нэг цэгийн 20 төвийн хэмжээнд нийт 234 ажилтан, албан хаагч ажиллаж байна. Тэдгээр албан хаагчдын цалин болон түүнтэй холбогдох зардлыг тухайн үйлчилгээ эрхлэгч байгууллагаас гаргаж байна.

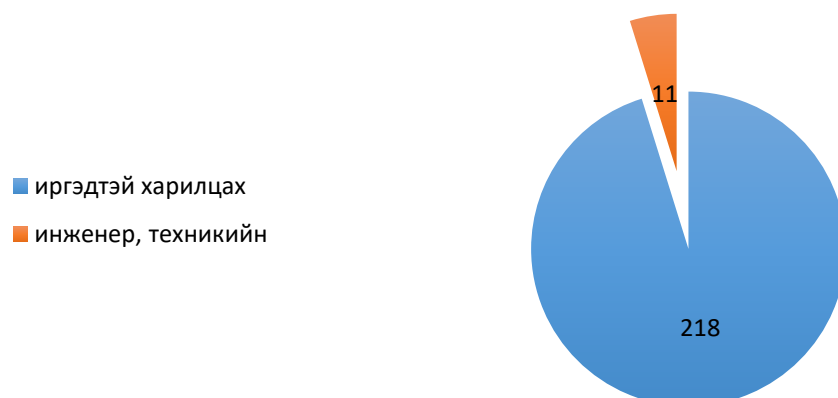
Хүснэгт 8. Төрийн үйлчилгээний төвүүдэд ажиллаж байгаа албан хаагчдын тоо

№	Аймгийн төв	Төвийн нэр	Иргэдтэй харилцах цонхны тоо	Иргэдтэй харилцах ажилтны тоо	Инженер, техникийн ажилтны тоо	Нийт ажилтны тоо
1	Улиастай сум	НЦҮТ	8	8	0	8
2	Сүхбаатар сум	ТҮНТ	12	9	0	9
3	Улаангом сум	ТҮНТ	8	8	2	10
4	Өндөрхаан сум	ТҮНТ	17	17	1	18
5	Даланзадгад сум	ТҮНТ	11	11	0	15
6	Чойр сум	НЦҮТ	13	12	1	13
7	Мандалговь сум	НЦҮТ	8	8	0	8
8	Чойбалсан сум	НЦҮТ	4	4	0	4
9	Арвайхээр сум	ТҮНТ	7	7	0	7
10	Эрдэнэт сум	ТҮНТ	7	7	0	7
11	Алтай сум	ТҮНТ	10	16	0	16
12	Зуунмод сум	ТҮНТ	37	41	5	46
13	Сайншанд сум	НЦҮТ	7	7	0	7
14	Баянхонгор сум	ТҮНТ	15	15	1	16
15	Дархан сум	ТҮНТ	14	15	0	15
16	Цэцэрлэг сум	НЦҮТ	13	13	1	14
17	Ховд сум	НЦҮТ	6	6	0	6
18	Баруун-Урт сум	НЦҮТ	6	2	0	2
19	Мөрөн сум	НЦҮТ	5	5	0	6
20	Булган сум	НЦҮТ	5	7	0	7
	Нийт		213	218	11	234

Тайлбар: Зарим төвийн менежерүүд нь удирдлага, зохион байгуулалтын ажлыг хариуцаж, иргэдтэй харилцах хэсэгт ажилладаггүй байна.

Сүхбаатар аймгийн Баруун-Урт сум нь Нэг цэгийн үйлчлэгээний төвд иргэдтэй харилцах 6 цонхтой боловч ажиллах хүний нөөц хомс тул 2 ажилтан ажиллаж, 4 цонх нь ашиглалтгүй байна.

График 7. Төрийн үйлчилгээний төвд ажиллаж байгаа албан хаагчдын харьцаа

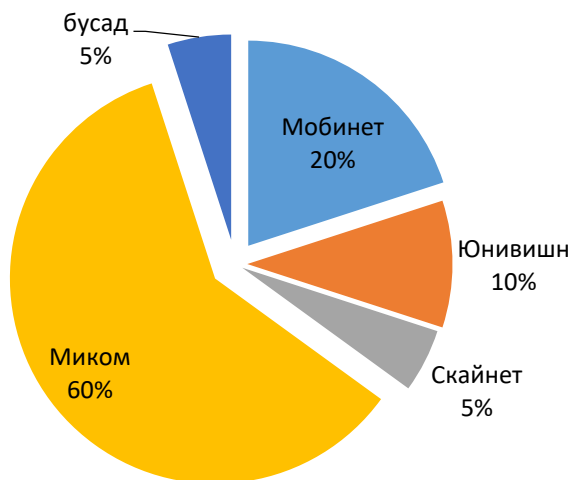
5. Интернэтийн урсгал, үнэ

Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв болон Нэг цонхны үйлчилгээний төвүүдийн ихэнх нь интернэтийн урсгалын зардлыг Засаг даргын тамгын газраас авдаг.

Хүснэгт 9. Төрийн үйлчилгээний төвүүдийн интернэт үйлчилгээний хэрэглээ

№	Аймгийн төв	Интернэтийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага	Интернэтийн хурд	Интернэтийн төлбөр жилээр (₮)
1	Улиастай сумын НЦҮТ	Миком	2 Mbps	0
2	Сүхбаатар сумын ТҮНТ	Скайнет ХХК	4-5 Mbps	2 360 000
3	Улаангом сумын ТҮНТ	Миком	1 Mbps	420 000
4	Өндөрхаан сумын ТҮНТ	Мобинет	8 Mbps	1 056 000
5	Даланзадгад сумын ТҮНТ	Миком	10 Mbps	1 650 000
6	Чойр хотын НЦҮТ	Миком	3 Mbps	990 000
7	Мандалговь хотын НЦҮТ	Миком	10 Mbps	210 000
8	Чойбалсан хотын НЦҮТ	Миком	2 Mbps	540 000
9	Арвайхээр сумын ТҮНТ	Миком	10 Mbps	2 988 000
10	Эрдэнэт хотын ТҮНТ	Univision	10 Mbps	
11	Алтай хотын ТҮНТ	Миком	3 Mbps	990 000
12	Зуунмод сумын ТҮНТ	Миком	1 Mbps	3 286 800
13	Сайншанд сумын НЦҮТ	Мобинет	4 Mbps	3 360 000
14	Баянхонгор сумын ТҮНТ	Миком	5 Mbps	3 696 000
15	Дархан хотын ТҮНТ	Univision		
16	Цэцэрлэг сумын НЦҮТ	Миком	3 Mbps	7 056 000
17	Ховд сумын НЦҮТ	Мобинет	5 Mbps	4 560 000
18	Баруун-Урт сумын НЦҮТ	Мобинет	10 Mbps	6 864 000
19	Мөрөн сумын НЦҮТ	Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний газрын интернэт		
20	Булган сумын НЦҮТ	Миком	2 Mbps	330 000
	Нийт			

График 8. Төрийн үйлчилгээний төвд интернэтийн үйлчилгээ хүргэгчийн харьцаа

6. Төвөөр дамжуулан иргэдэд хүргэж байгаа төрийн үйлчилгээний тоо болон үйлчлүүлж байгаа иргэдийн тоо

Аймгийн төвд байрлах Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв болон Нэг цэгийн үйлчилгээний төвөөр дамжуулан иргэд, аж ахуйн нэгжид улсын бүртгэлийн, эрүүл мэнд, нийгмийн даатгал, татвар, хөдөлмөр, нийгмийн халамж, газрын харилцаа, барилга хот байгуулалт, архив, автотээвэр, байгаль орчин, мэргэжлийн хяналтын чиглэлийн төрийн үйлчилгээг хүргэхээс гадна хууль зүйн зөвлөгөө, нотариат, даатгал, банк, өр барагдуулах зэрэг бизнесийн чиглэлийн үйлчилгээг үзүүлж байна. Дараах 5 байгууллагаар үйлчлүүлэх иргэдийн тоо их байдаг. Үүнд:

- Улсын бүртгэлийн хэлтэс;
- Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний газар;
- Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газар;
- Нийгмийн даатгалын хэлтэс;
- Татварын хэлтэс.

Нийт 20 аймгийн төвд байрлах Төвүүдийн нийт 213 цонх иргэд, аж ахуйн нэгжид үйлчилж байгаагаас 150 цонх (70%) - оор төрийн үйлчилгээг үзүүлж байна. Төрийн үйлчилгээ үзүүлж байгаа 1 цонх жилд дундажаар 3150 удаа, өдөрт 13 удаа үйлчилгээ үзүүлдэг байна. Төвүүдийн ачаалал нь төрийн үйлчилгээний цонхны тоо болон үйлчилгээнээс хамаарна. Төвөөр дамжуулан үзүүлж байгаа төрийн үйлчилгээний тоо болон үйлчлүүлж байгаа иргэдийн тоо Хүснэгт 10-т үзүүлэв.

Иргэдтэй харилцах 5 цонхтой Хөвсгөл аймгийн Нэг цонхны үйлчилгээний төвийн хувьд 71-90 иргэнд үйлчилдэг бол иргэдтэй харилцах 37 цонхтой Төв

аймгийн Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвийн нэг өдрийн ачаалал 450 иргэн, аж ахуйн нэгжид буюу өдөрт 12-13 иргэнд үйлчлэхээр байна. Төвүүдийн хувьд их ачаалалтай үед нэг цонх өдөрт дундажаар 27 иргэнд үйлчилж байна.

Гэвч төрийн байгууллагын үйлчилгээнээс хамаараад Улсын бүртгэлийн хэлтсийн ачаалал тогтмол өндөр, үйл явдлын шинж чанартайгаар хөдөлмөр, нийгмийн халамжийн хэлтэс, татвар, нийгмийн даатгалын хэлтсийн цонхны ачаалал нэмэгддэг байна.

Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв болон Нэг цонхны үйлчилгээний төвүүд нь цөөн тооны шууд үйлчилгээ үзүүлж, бусад үйлчилгээ үзүүлэхэд төв байрнаас зохих шатны удирдлагуудаар баталгаажуулах, хянан шалгах зэргээр иргэд, аж ахуйн нэгжүүд дахин ирэх зарчмаар ажиллаж байна. Энэ нь нэг цэг, цонхны нэгдсэн үйлчилгээ гэдэг зарчмаар ажиллахгүй байгааг харуулж байна. Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвийн цонхны тоог График 9-д харуулав.

Сум, сууринд оршин суугаа хүн ам болон төрийн үйлчилгээний төвүүдээс авсан төрийн үйлчилгээний тооны харьцааг График 10-т харууллаа. Зарим аймагт иргэдийн тооноос давсан үйлчилгээ үзүүлсэн байхад зарим тохиолдолд эсрэгээрээ байна.

Энэ нь тухайн төвөөс шууд шийдвэрлэж үзүүлэх үйлчилгээний тооноос шууд хамааралтай юм. Жишээ нь 52 нэр төрлийн үйлчилгээ үзүүлж байгаа Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар сумын Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвийн үзүүлсэн үйлчилгээний тоо нь тухайн нутагт оршин суугаа иргэдийн тооноос даруй 2493-аар их байна.

7. Төвлөрүүлж байгаа орлого

Төвүүдийн төвлөрүүлж байгаа орлого нь тухайн үзүүлж байгаа төрийн үйлчилгээний төлбөр, хураамжаас бүрдэнэ. Энэ орлого нь төрийн санд төвлөрдөг. Иргэдэд хүндрэл чирэгдэл учруулахгүй, нэг төвөөс олон төрлийн үйлчилгээ хүргэх үүднээс банк санхүү, даатгал, нотариат зэрэг үйлчилгээний байгууллагуудыг төлбөргүйгээр нэг цэгийн үйлчилгээний төвд байрлуулдаг.

Хүснэгт 10. Төрийн үйлчилгээний болон үйлчлүүлж байгаа иргэдийн тоо

№	Аймгийн төв	Төвийн нэр	Сумын иргэдийн тоо (2016 он)	Иргэдтэй харилцах цонхны тоо ТҮ/Нийт	Төрийн байгууллагын тоо	Төвөөс үзүүлж буй төрийн үйлчилгээний нэр төрлийн тоо	Бусад үйлчилгээний нэр төрлийн тоо	Төвөөс үзүүлсэн төрийн үйлчилгээний тоо		Өдрийн ачаалал	Нэг цонхны ачаалал
								2016 он	2017 он		
1	Улиастай сум	НЦҮТ	15756	8/8	3	21	-	3801	6440	100-110	14
2	Сүхбаатар сум	ТҮНТ	22482	7/12	6	52	5	25705	246975	170-250	16
3	Улаангом сум	ТҮНТ	30688	4/8	3	23	4	57306	50802	238	30
4	Өндөрхаан сум	ТҮНТ	20,083	11/17	6	39	5	23292	46189	200-250	41
5	Даланзадгад сум	ТҮНТ	24072	11/11	2	21	-	17098	18284	75	7
6	Чойр хот	НЦҮТ	3378	11/13	6	42	1	12123	10473	71-90	7
7	Мандалговь хот	НЦҮТ	15120	6/8	4	6	2	7208	7589	180	22
8	Чойбалсан хот	НЦҮТ	77772	4/4	3	15	-	35653	38648	180	45
9	Арвайхээр сум	ТҮНТ	30693	7/7	3	11	4	62870	6029	285	41
10	Эрдэнэт	ТҮНТ	87837	4/7	4	38	3	-	13024	100-120	17
11	Алтай хот	ТҮНТ	18108	8/10	8	21	1	38207	28019	150	15
12	Зуунмод сум	ТҮНТ	16736	15/37	9	89	12	-	4481	450	13
13	Сайншанд сум	НЦҮТ	24059	5/7	3	16	2		6936	120-245	17-49
14	Баянхонгор сум	ТҮНТ	30304	13/15	4	26	2	12165	18596	100-140	9
15	Дархан	ТҮНТ	82247	11/14	4	51	3	33461	52522	443	31
16	Цэцэрлэг сум	НЦҮТ	21134	10/13	4	7	2	24300	29160	100-120	9
17	Ховд сум	НЦҮТ	29204	6/6	3	34	-	28064	20230	120	20
18	Баруун-Урт сум	НЦҮТ	20376	2/6	2	4	0	0	10031	120-150	60
19	Мөрөн сум	НЦҮТ	38582	3/5	1	70	2	-	7200	10-70	14
20	Булган сум	НЦҮТ	12512	4/5	2	34	1	-	72900	300	
	Нийт		533 306	150/213				381 253	472 528		

Эх сурвалж: Сумын иргэдийн тоо Үндэсний статистикийн хорооны тайлангаас авсан болно.

График 9. Төрийн үйлчилгээний төвийн цонхны тоо

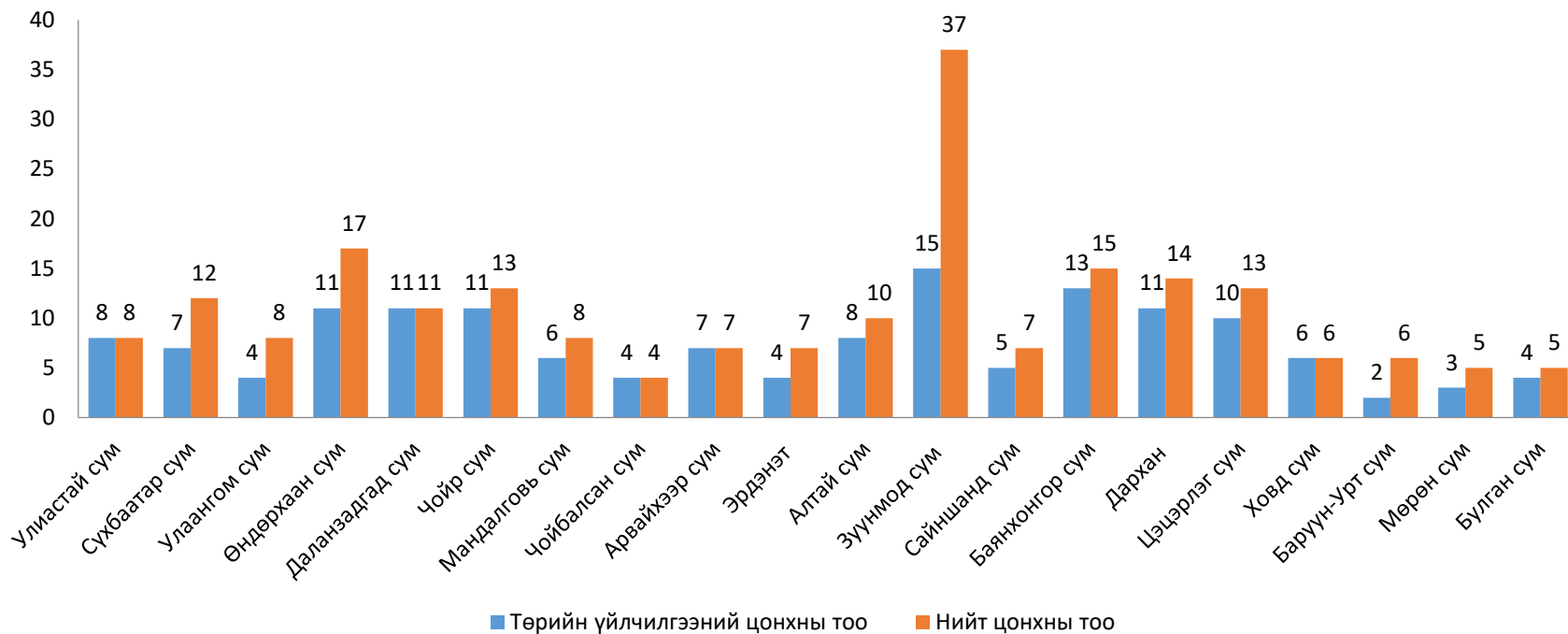
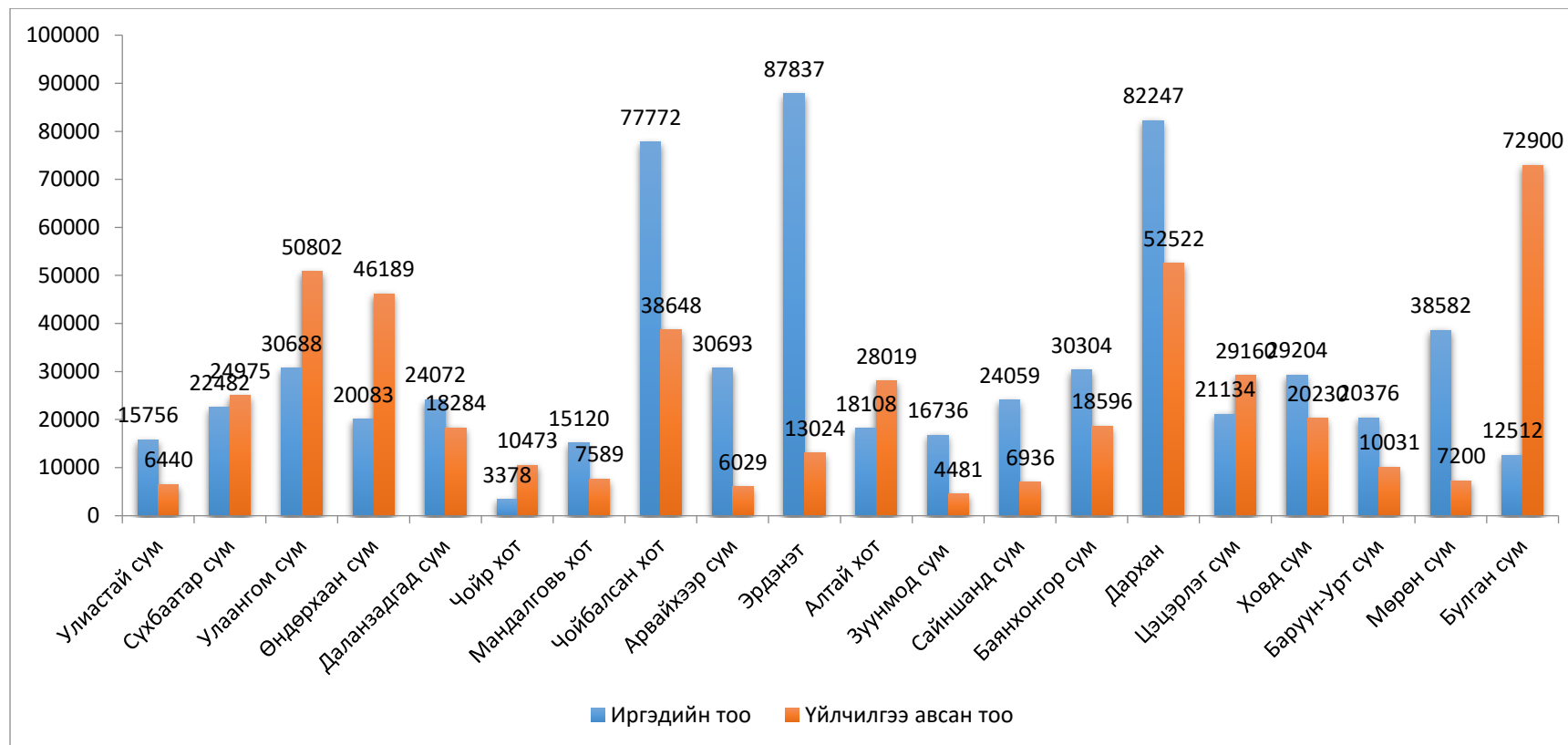

График 10. Төрийн үйлчилгээний төвөөр дамжуулан иргэдэд хүргэсэн үйлчилгээний тоо

6. Төрийн бодлого, шийдвэр дэх иргэдийн цахим оролцоо

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага /НҮБ/-аас цахим засгийн хөгжлийн санал асуулга судалгааг хоёр жил тутам дэлхийн 193 орныг хамруулан хийж цахим засгийн хөгжлийн индекс /e-government development index/, цахим үйлчилгээний индекс /online service index/, технологийн дэд бүтцийн индекс /technological infrastructure index/, хүний нөөцийн индекс /human capacity index/, иргэдийн цахим оролцооны индекс /e-participation index/ зэргийг тодорхойлон гаргадаг. Үүнээс иргэдийн цахим оролцооны индекс нь мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглан иргэдийн төрийн бодлого, шийдвэр дэх оролцоо болон төр, иргэний хамтын ажиллагааны түвшнийг тодорхойлдог байна.

Иргэдийн цахим оролцооны ерөнхий бүтэц нь дараах дэд хэсгүүдээс бүрддэг. Үүнд:

- Цахим мэдээлэл /e-information/: Иргэд болон шийдвэр гаргах түвшний оролцогчдыг шаардлагатай үед нээлттэй мэдээллэр хангаж хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх;
- Цахим хэлэлцүүлэг /e-consultation/: Иргэдийг төрийн үйлчилгээ болон бодлогын талаар хэлэлцүүлэгт татан оролцуулах;
- Цахим шийдвэрлэлт /e-decision making/: Бодлого тодорхойлох, төрийн үйлчилгээний агуулга, хэв загварыг шинэчлэх шийдвэр гаргах эрх эдлүүлж, оролцоог нэмэгдүүлэх.

НҮБ-ын 2018 оны цахим засгийн хөгжлийн санал асуулга судалгаанд иргэдийн цахим оролцоо индексийн үзүүлэлтээр Дани, Финланд болон БНСУ нь индексийн 1 гэсэн үзүүлэлтээр эхний гурван байранд орсон байна. Тэргүүн байрыг эзэлсэн Дани Улс нь цахим засаглалын бодлогыг үе шаттайгаар 2001 оноос эхлэн хэрэгжүүлсэн ба 2012-2016 оны хугацаанд цахим орчинд иргэнийг таних, төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэх, төрийн бодлогын болон түүнийг хэрэгжүүлэх санхүүжилтийн нэгдмэл байдалд түлхүү анхаарч байсан ба үүний зэрэгцээгээр цахим банк, цахим худалдаа, төрийн байгууллага хоорондын цахим хамтын ажиллагаа зэрэг нь өндөр үзүүлэлттэй гарч үр дүнд цахим үйлчилгээний индексийн үзүүлэлтээр Европ тивд тэргүүлэгч, иргэдийн цахим оролцооны индексийн үзүүлэлтээр дэлхийд тэргүүлэгч болжээ.

НҮБ-ын 2018 онд гаргасан цахим засгийн хөгжлийн судалгаанд иргэдийн цахим оролцооны индексийн хувьд Монгол Улс 0.736 гэсэн үзүүлэлтээр 65 дугаар байрт Лехтэйштэйн, Монтенегро Улсуудын дараа оржээ.

Хүснэгт 11. Монгол Улсын иргэдийн цахим оролцооны индексийн үзүүлэлт 2012-2018 он (EPI)

Он	2012	2014	2016	2018
EPI	0.605	0.686	0.712	0.736
Дэлхийд эзэлсэн байр	76	65	85	92

Монгол Улсын хувьд иргэд болон шийдвэр гаргах түвшний оролцогчдыг шаардлагатай үед нээлттэй мэдээллээр хангаж, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх /e-information/ хүрээнд www.legalinfo.mn эрх зүйн мэдээллийн системийг нэвтрүүлэн ашиглаж байна. Мөн иргэдийг төрийн үйлчилгээ болон бодлогын талаарх хэлэлцүүлэгт татан оролцуулах /e-consulting/ хүрээнд www.forum.parliament.mn буюу цахим хэлэлцүүлгийн системийг нэвтрүүлэн хууль санаачлагчдын боловсруулсан хуулийн төслүүдэд иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагууд болон бусад сонирхлын бүлгүүдийн саналыг авах, нэгтгэх, тусгах, тухай талуудад эргэн тайлагнаж, харилцан мэдээлэл солилцох эргэх холбоог ханган ажиллаж байна.

Харин бодлого тодорхойлох, төрийн үйлчилгээний агуулга, хэв загварыг шинэчлэх шийдвэр гаргах эрх эдлүүлж, оролцоог нэмэгдүүлэх /e-decision making/ хүрээнд www.11-11.mn цахим порталыг хөгжүүлэн ажиллуулж төрийн үйл ажиллагаа, бодлого тодорхойлолт болон шийдвэр гаргалтын хүрээнд иргэдийн санал хүсэлт, гомдол, шүүмж, талархалыг цахим хэлбэрээр хүлээн авч, шийдвэрлэн ажиллаж байна.

7. Бүх нийтийн тоон бичиг үсэг, хүний нөөцийн хөгжил

Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи /МХХТ/-ийн хөгжлийн индексийг хүртээмж, хэрэглээ, чадавхи гэсэн 3 дэд индексийн 11 үзүүлэлтээр тооцдог. Олон Улсын Цахилгаан Холбооны Байгууллагаас гаргасан энэхүү судалгаанд Монгол Улс 2010 онд 97 дугаарт эрэмбэлэгдэж байсан бол 2017 онд дэлхийн 176 улсын 91 дүгээрт бичигдсэн. МХХТ-ийн хүртээмж 4.74 буюу 110-р байр, хэрэглээ 3.9 буюу 96-р байр, чадавхи 7.51 буюу 52-р байрыг тус тус эзэлсэн үзүүлэлттэй байна.

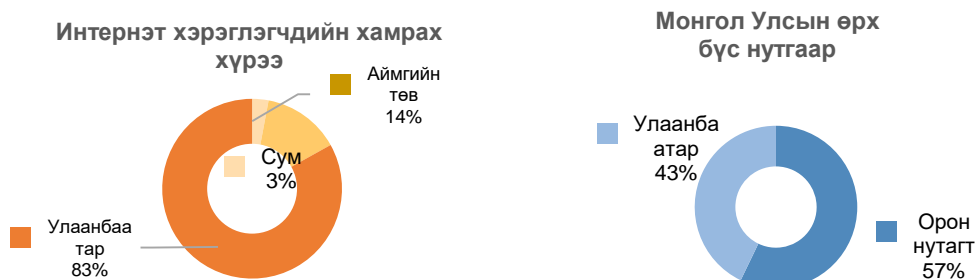
Хүснэгт 12: Монгол Улсын иргэдийн мэдээлийн технологийн хүртээмж, хэрэглээний үзүүлэлт

№	ҮЗҮҮЛЭЛТ	2010	2017	ДЭЛХИЙН ДУНДАЖ
	Хөгжлийн үзүүлэлт	97	91	
	МХХТ-ийн хөгжлийн индекс	3,52	4,96	5,11
1	Хүртээмж	3,98	4,74	5,59
1.1	100 хүнд ноогдох суурин телефон хэрэглэгчийн тоо	7,1	7,6	13,57
1.2	100 хүнд ноогдох үүрэн телефон хэрэглэгчийн тоо	92,5	113,63	101,53
1.3	Нэг интернэт хэрэглэгчид ноогдох олон улсын интернэтийн урсгалын хэмжээ /бит/сек/	62,1	166	74,4
1.4	Компьютертэй өрхийн хувь	22,3	23,59	46,61
1.5	Интернэттэй өрхийн хувь	7,7	23,57	51,46
2	Хэрэглээ	0,75	3,9	4,26
2.1	100 хүнд ноогдох интернэт хэрэглэгч	10,2	22,27	45,91
2.2	100 хүнд ноогдох суурин интернэт хэрэглэгч	2,8	7,63	12,39
2.3	100 хүнд ноогдох хөдөлгөөнт интернэт хэрэглэгч	7,4	82	53,23
3	МХХТ-ийн чадавхи	8.12	7,51	5,85
3.1	Сургуульд суралцах дундаж жил		9,8	8,52
3.2	Дунд боловсрол эзэмшигчдийн харьцаа	91,6	91,46	84
3.3	Дээд боловсрол эзэмшигчдийн харьцаа	53,8	68,57	38,69

Монгол Улсын хувьд компьютертэй өрхийн тоо, интернэттэй өрхийн тоо, 100 хүнд ногдох интернэт хэрэглэгчийн тоо нь дэлхийн дундажаас 2 дахин бага үзүүлэлттэй байна.

Интернэт хэрэглээний 2014 оны судалгаагаар 83 хувь нь Улаанбаатар хотод, 13 орчим хувь нь аймгийн төвүүдэд, харин сумын төвүүдэд 4 хувийг эзэлж байна. Энэ нь орон нутагт мэдээллийн технологийн хэрэглээ маш бага, тоон хуваагдал их байгааг харуулж байна. Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг ашиглах, түүний үр өгөөжийг адил тэгш хүртэх боломжоор хангагдаагүй байдлыг тоон хуваагдал гэж тодорхойлсон. Тоон хуваагдал хэдий бага байна нийгэм эдийн

засгийн үйл ажиллагаанд хүн бүр адил тэгш оролцох боломжоор хангагдсан байна гэж ойлгож болох юм.

Эдийн засгийн хөгжлийг хангахад зөвхөн дэд бүтцийг хөгжүүлээд зогсохгүй МХХТ-ийн ур чадварыг нэмэгдүүлэх замаар тоон хуваагдлыг арилгах, МХХТ-ийн чадварлаг хүний нөөцийг бэлтгэх, иргэн бүрийн МХХТ-ийн чадварыг хөгжүүлэхэд дэлхийн улс орнууд тэргүүлэх ач холбогдол өгч, тоон эдийн засгийг хөгжүүлэх стратеги болгон хэрэгжүүлж байна.

2017 онд нийслэл болон орон нутгийн иргэдийн дунд интернэтийн хэрэглээний өнөөгийн байдлыг тодорхойлох судалгааны санал асуулга явуулахад орон нутгийн иргэдийн 50 хувь, нийслэлийн иргэдийн 30 орчим хувь нь интернэт болон мэдээллийн технологийн үр ашгийн талаар ойлголт, мэдлэг хангалтгүй байна гэсэн дүгнэлт гарсан.

Манай улсын хувьд дэд бүтэц тоон технологид шилжин, хүртээмжээ нэмсээр байгаа хэдий ч хөдөө орон нутагт интернэтийн үйлчилгээний чанар хангалтгүй, иргэдийн амжиргааны түвшинтэй харьцуулахад үнэ тариф өндөр, нөгөө талаас иргэдийн МХХТ-ийг үр дүнтэй ашиглах мэдлэг, чадварыг сайжруулах, нийгмийн зорилтот бүлгүүдэд чиглэсэн МХХТ-ийн боловсрол олгох тусгайлсан сургалт, үйл ажиллагааг тогтмол, үр дүнтэйгээр хэрэгжүүлэхгүй байгаа нь тоон хуваагдал багасахгүй байгаа үндсэн шалтгаан болж байна.

Хот, хөдөөгийн МХХТ-ийн хэрэглээний түвшин харьцангуй, орон нутгийн иргэдийн МХХТ-ийг ашиглан өдөр тутмын амьдралаа хялбарчлах, зохистой ашиглах, интернэтээс хэрэгцээт мэдээ мэдээллийг олж авах, мэдээллийг зөв үнэлж дүгнэх чадвар, мэдлэг, ойлголт дутмаг байсаар байна.

Иймээс МХХТ-ийн хатуу болон зөөлөн дэд бүтцийг тогтвортойгоор хөгжүүлж, хүн бүр мэдээлэлжсэн нийгэм болон мэдлэгт тулгуурласан эдийг засгийг ойлгох, оролцох, үр өгөөжийг хүртэхэд шаардлагатай мэдлэг, чадвар эзэмших боломжоор хангахад чиглэсэн зорилт, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлагатай юм.

БҮЛЭГ ХОЁР. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛ – ДЭЛХИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

1. Цахим засаглал гэж юу вэ?

Цахим засаглал нь мэдээллийн технологийн дэвшлийг төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлж засаглалын шинэ формыг бүрдүүлэхийг агуулдаг байна. Олон улсад мэдээллийн технологийн дэвшлийг бүтцийн, газар зүйн болон үйл ажиллагааны саад бэрхшээлийг даван туулахад ашиглаж байна (Anujin S., 2014). Эдгээр саадыг үл үзэгдэгч болгосноор үйлчилгээний чанар сайжрах, хүрээмжтэй, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, засгийн газрын үр ашгийг нэмэгдүүлэх зэрэг давуу талтай (Bekkers Homburg, 2004). Цахим засаглалын төслүүд төрийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, санхүүгийн хэмнэлт үүсгэж, засгийн газрын бодлого, түүний хэрэгжилтийн үр дүнг өсгөдөг байна (Gant Johnson, 2002). Цахим засаг болон цахим засаглалыг дараах байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд:

Цахим засаг (e-government) гэж мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи ашиглан төрийн бүтээмжийг өсгөн, төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх засаглалын шинэчлэлийг хэлнэ. (НҮБ, ДБ).

Цахим засаглал (e-governance) гэж үндэсний цахим засгийн стратегийг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх засаглал юм. Үүнд дэд бүтэц, хүний нөөц, үйлчилгээний төслүүд нь бүх шатны төрийн байгууллагын шийдвэр гаргах явц, үүрэг болон бүтцэд тусгагдсан байна. (ОУЦХБ).

Цахим засаглалын хэрэгжилт нь төрийн үйл ажиллагааны хоёр гол асуудалд нөлөөлдөг байна. Үүнд:

- Төрийн байгууллага дотор болон төрийн байгууллага хооронд баримт бичгийг хүлээж авах, боловсруулах, солилцох (G2G);
- Засгийн газраас иргэдэд (G2C), засгийн газраас бизнес эрхлэгчдэд үйлчилгээ үзүүлэх (G2B).

Судлаач Менгисту уламжлалт, цахим, мобайл засаглалыг харицуулалтыг 2010 онд хийсэн байдаг бол үүн дээр ухаалаг засаглалын харицуулалтыг БНСУ-ын Үндэсний Мэдээллийн Агентлаг (MoPas and NIA, 2011) болон АНУ Колорадо мужийн гаргасан тодорхойлолтод (US Colorado state definitions, 2012) үнсдэлэн гаргалаа (Tumennast E., 2014).

Хүснэгт 13: Уламжлалт, цахим, мобайл, ухаалаг засаглалын харицуулалт

ТӨРӨЛ	УЛАМЖЛАЛТ ЗАСАГ	ЦАХИМ ЗАСАГ	МОБАЙЛ ЗАСАГ	УХААЛАГ ЗАСАГ
Зарчим	Хүнд сурталт	Үйл ажиллагааны ре-инженеринг	Үл үзэгдэгч нэгтгэл	Дэвшилтэд цахим засаг: үл үзэгдэгч, мобайл, хариуцлагатай, нээлттэй, тунгалаг
Үйлчилгээний цаг	8 цаг, 7 хоногт 5 өдөр	24/7	26/7/365	Хэзээ ч
Үйлчилгээний байрлал	Биеэр очиж үйлчилгээ авах, факс, утас	Гэрээс болон ажлын байрнаас интернэт ашиглан	Хэрэглэгчийн байрлал болон тодорхой төхөөрөмжөөс	Хаанаас ч, ямар ч технологиос
Үйлчилгээний төрөл	Олон удаа очих	Цахим хуудсанд олон удаа клик дарах	Үйлчилгээг тухайн цагт шууд авах	Дэвшилтэд үйлчилгээ, иргэдийн оролцоо, харилцаа холбоо

Цахим засаг болон мобайл засаг хоёр нь тусдаа бие даасан ойлголт биш юм. Цахим засаг нь төрийн үйлчилгээг иргэд, бизнес, төрийн байгууллагуудад гар утас, таблет, интернэт ашиглан хүргэдэг ба мобайл засаг нь утасгүй сүлжээгээр холбогдон цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээг гар утас, ухаалаг гар утас, таблет зэрэг төхөөрөмжүүд ашиглан авахыг хэлдэг байна (Lallan E, 2008). Иймээс ухаалаг засаг нь хаана ч, хэзээ ч, хаанаас ч, дурын төхөөрөмж ашиглан төрийн үйлчилгээ авах боломжтой байхыг хэлэх ба өөртөө цахим засаг, мобайл засгийг агуулдаг байна.

Мобайл засаглалыг дараах төрлөөр төрийн үйлчилгээнд үйлчилгээний хандалтын удирдлагад ашигладаг нийтлэг дэд бүтэц байдаг байна. Үүнд:

1. Нэвтрэлт танилтын систем;
2. Мессеж илгээх систем;
3. Програмыг өөрчлөхөөс урьдчилан сэргийлэх систем;
4. Баримт бичгийг хөрвүүлэх систем;
5. Дэлгэц зайнаас хамгаалах систем;
6. Систем хоорондын шифэрлэлт.

Хөгжсөн орнуудад мобайл үйлчилгээний богино мессеж илгээх дохиоллын систем, Хонг Конгд гамшигаас сэргийлэх мессеж илгээх, Сингапурт машины зогсоолын цагийн сануулга илгээх, паспортын хугацааны сануулга, Норвегид татвар төлөлтийн сануулга, гамшигаас урьдчилан сэргийлэх мэдээ илгээх, Японд хүүхэд өсгөхөд зориулсан богино мессеж илгээх зэрэг үйлчилгээнд ашигладаг байна.

Мобайл үйлчилгээний платформ нь:

1. Мобайл мессеж;
2. Мобайл төлбөр тооцоо;
3. Мобайл нийтийн түлхүүрийн дэд бүтэц;
4. Мобайл байрлалд суурилсан үйлчилгээ;
5. Төрийн үйлчилгээний мессеж платформ зэргээс бүрддэг байна.

НҮБ-ын Баруун Азийн Эдийн Засаг, Нийгмийн Комисс нь цахим болон мобайл засгийн үйлчилгээний насжилтийн индекс (Government Electronic and Mobile Services Maturity Index)-ийг 2014 онд боловсруулсан ба Арабын Улсуудад 2015 онд нэвтэрч, 2016 онд Арабын бүх улсыг хамран 2018 оноос НҮБ-ын гишүүн орнуудад нэвтрүүлэхээр төлөвлөсөн байна (ESCWA, 2014).

Олон улсын цахим засгийн хөгжлийн түвшинг НҮБ-ын Эдийн засаг, Нийгмийн Комиссоос 2 жил тутам хийдэг цахим засгийн санал асуулга судалгааны үр дүнд гардаг цахим засгийн хөгжлийн индексээр тодорхойлдог байна. Энэхүү индексийг 2001 оноос эхлэн НҮБ-ын гишүүн орнуудад нэвтрүүлж эхэлсэн байна. Цахим засгийн хөгжлийн индекс нь 3 дэд индексээс бүрддэг ба график 11-д харуулав.

График 11. Цахим засгийн хөгжлийн индексийн 3 дэд индекс ба Монгол Улсын үзүүлэлт

Монгол Улсын цахим засгийн хөгжлийн индексийн үзүүлэлтийг дэлхийн болон Ази тивийн дундажтай харицуулан Хүснэгт 14-т харуулав.

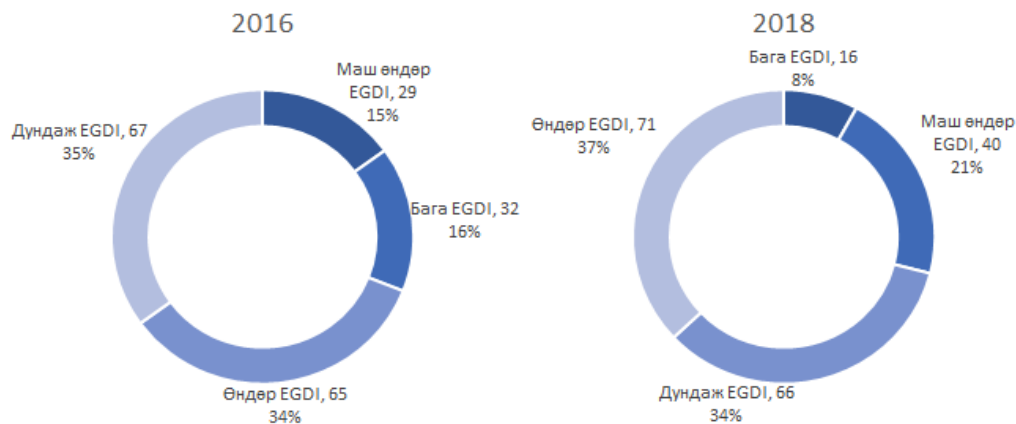
Хүснэгт 14. Монгол Улсын цахим засгийн хөгжлийн индексийн үзүүлэлт

Он Үзүүлэлт	Дэлхийн дундаж	Ази тивийн дундаж, 2018	Европ тивийн дундаж, 2018	2010	2012	2014	2016	2018
Эзэлсэн байр	-	-	-	53	76	65	85	92
Цахим засгийн хөгжлийн индекс (EGDI)	0.55	0.57	0.77	0.542	0.544	0.588	0.519	0.582
Хүний нөөцийн индекс (HPI)	-	-	-	0.913	0.869	0.789	0.759	0.789
Технологийн дэд бүтцийн индекс (ТИ)	-	-	-	0.342	0.175	0.271	0.284	0.360
Онлайн үйлчилгээний индекс (OSI)	-	-	-	0.556	0.588	0.614	0.514	0.597
Цахим оролцооны индекс	-	-	-	-	0.60	0.686	0.712	0.736

Монгол Улсын цахим засгийн хөгжлийн индексийн үзүүлэлт 2010 оноос тогтвортой өсөж байгаад 2016 онд буурсан ба 2018 оноос дахин өссөн үзүүлэлттэй байна. Цахим засгийн хөгжил 2014-өөс 2016 онд буурсан нь Монгол Улсын эдийн засгийн нөхцөл байдалтай салшгүй холбоотой ба цахим засгийг хөгжүүлэх чиглэлээр шинэ төсөл хэрэгжүүлээгүй, мөн тус салбарын төрөөс баримтлах бодлого батлагдаагүй буюу цахим засгийг хөгжүүлэх улсын дунд хугацааны бодлого тодорхойгүй байсантай холбон тайларлаж болно. Харин цахим оролцооны индекс тогтмол өссөн байгаа нь иргэдийн өргөдөл, гомдол, санал хүсэлтийг цахим болон утсан хэлбэрээр хүлээн авах 11-11 төв тогтмол ажиллаж байгаатай холбоотой.

НҮБ-ын 193 гишүүн улс орнуудын дунд хийдэг судалгааны цахим засгийн хөгжлийн индекс нь 0.75-1-ын хооронд заасан маш өндөр үзүүлэлтэд 2003 онд 10 улс орон орсон байсан бол 2018 онд 40 улс орон орсон байна. Бүх 193 улс орон тус бүр 2014 он гэхэд ямар нэгэн үйлчилгээгээ цахим хэлбэрт шилжүүлжээ. Улс орнуудын цахим засгийн хөгжлийг индексийн үзүүлэлтээр нь маш өндөр, өндөр, дундаж, бага гэсэн 4 групп хуваадаг ба дэлхийн хэмжээнд цахим засгийн хөгжил хэрхэн өөрчлөгдөж байгааг График 12-д харуулав.

График 12. Улс орнуудын цахим засгийн хөгжлийн индексийн үзүүлэлтийн харьцуулалт

Улс орон ухаалаг засаг болон цахим засаглал гэх үгсийг их хэрэглэдэг ба эдгээрийн тодорхойлолт, ойлголтуудад зарчмын том зөрөө байдаггүй байна. Энэ тухай НҮБ-ын Бодлогод суурилсан цахим засаглалын судалгааны нэгжээс судалгаа хийсэн талаар дараагийн дугаар бүлэгт тусгасан болно.

2. Олон улсын байгууллагаас гаргасан цахим засаглалыг хөгжүүлэх чиглэл, зөвлөмж

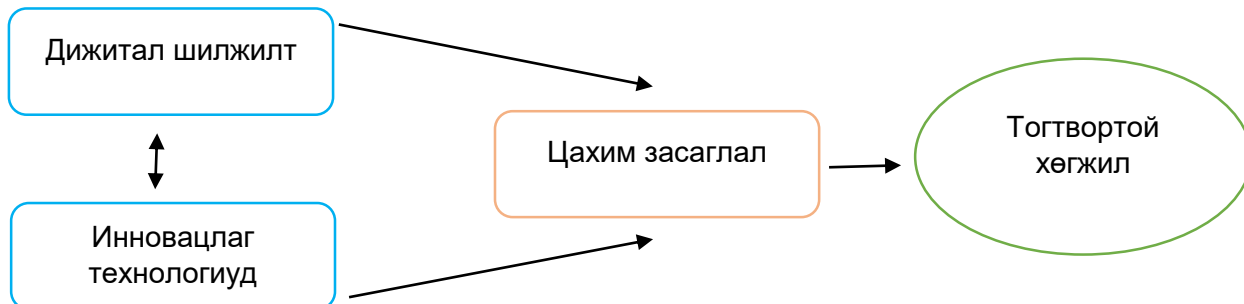
НҮБ-ын Бодлогод суурилсан цахим засаглалын судалгааны Их сургуулиас судлаачдын дунд их хэрэглэгддэг, тэдний судалгаанд нөлөөлдөг үгнүүдийн судалгаа хийж, тэдгээр үгнүүдийн хоорондын төстэй байдалд дүн шинжилгээ хийсэн байна. Эдгээр үгсийг Зураг 8–д харуулав.

Зураг 8. Цахим засаглалын судалгаанд их ашиглагддаг үгс

Зураг 8-д тусгагдсан үгсээс үүдэн олон улсын хөгжлийн төслүүдийг үнэлэх, хянах, боловсруулахад ашиглагддаг аргачлалд үндэслэн аль үг нь эхэндээ орох, аль үг нь үр дүнг харуулахыг тодоройлсон ба үүнийг Зураг 9-д дүрслэв.

Зураг 9. НҮБ-ын их сургуулийн цахим засаглалын үндсэн судалгааны шатлал

Зураг 9-өөс харахад дижитал шилжилт болон инновацлаг технологиуд нь цахим засаглалыг хөгжлийг дэмждэг байна. Эдгээр хоёр үзүүлэлт нь цахим засаглалыг хөгжүүлэхэд зайлшгүй байх үзүүлэлтүүд бөгөөд төрийн үйлчилгээг иргэдэд шинэлэг замаар хүргэх, мэдээллийг түргэн солилцох, олон төрлийн системүүдийг хооронд нь нэгтгэх, төрөөс иргэнд, төрөөс бизнест, төрөөс төрд үзүүлэх үйлчилгээг чанаржуулахад чухал нөлөөтэй байна (UNU-EGOV, 2017).

НҮБ-аас нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчин гэсэн гурван тулгуурт суурилсан тогтвортой хөгжилд хүрэх дэлхийн нийтийн урт хугацааны 17 зорилго, 169 зорилт бүхий бодлогын баримт бичгийг боловсруулан баталсан.

Олон улсын Цахилгаан холбооны байгууллагаас (2017) өөрийн судалгааны үр дүнд үндэслэн шинээр гарч ирж байгаа технологиудыг түлхүү ашиглаж, өдөр тутмын амьдралд нэвтрүүлэх нь гишүүн орнуудад Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг биелүүлэхэд туслана гэжээ.

Иймээс шинэ дэвшилтэд технологиудыг өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэн дижитал шилжилтийг хийх нь цахим засаглалын хөгжлийг дэмжих ба энэ нь тогтвортой хөгжлийн зорилго, зорилтуудыг биелүүлэхэд чухал үүрэгтэй байна. Хүснэгт 15-д цахим засаглал нь хэрхэн тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад хүрэх буюу нийгмийн, эдийн засгийн болон ногоон хүрээлэн байгаа орчныг тогтвортой байдалд ямар гарцаар нөлөөлж болохыг НҮБ тодорхойлсоныг харууллаа (DPADM, UNDESA).

Хүснэгт 15. Тогтвортой хөгжлийн цахим засаглал

НИЙГМИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДАЛ	ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДАЛ	ХҮРЭЭЛЭН БУЙ ОРЧНЫ ТОГТВОРТОЙ БАЙДАЛ
<ul style="list-style-type: none"> • Цахим боловсрол • Цахим эрүүл мэнд • Аюулгүй байдал • Тээвэр • Олон нийтийн төлөвлөгөө • Олон нийтийг хамгаалах систем • Эмзэг бүлгийн хүнд зориулсан үйлчилгээ • Халамжийн сүлжээ • Залуучуудын оролцоо • Инноваци 	<ul style="list-style-type: none"> • Бизнесийн нэгдсэн цахим бүртгэл • Үл хөдлөх хөрөнгийн цахим бүртгэл • Бизнесийн хөгжилд зорилсан лицензтэй нээлттэй өгөгдөл • Татвар төлөлтийн цахим систем • Хөдөө аж ахуйн цахим үйл ажиллагаа • Ажлын байрны цахим портал 	<ul style="list-style-type: none"> • Ногоон технологи • Иргэдийн оролцоо • Хүлэмжийн хийн ялгаруулалт • Цахилгаан, ус хэмнэлт • Цахим худалдан авалт • Гамшигийн удирдлага

Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг биелүүлэхэд дэмжлэг өгөх цахим засаглалын хөгжил нь төрийн байгууллагын үйлчилгээг сайжруулдаг гэсэн үр дүнг НҮБ-ын цахим засаглалын хөгжлийн судалгааны дараах 9 баримтаар тодорхой болгожээ. Хамгийн их нөлөө үзүүлсэн нь засгийн газрын **хүнд суртлыг бууруулж, ил тод байдлыг бий болгосон** байна. Засгийн газрын бодлого, үйл ажиллагаа нээлттэй болж, улсын төсвийн зарцуулалт хэмнэгдсэн байна. Мөн ил тод байдлыг татварын нээлттэй, ил тод системийг нэвтрүүлсэнээр бий болгож эдийн засгийн далд мөнгөний эргэлтийг ил гаргах нөлөө үзүүлсэн ба энэ нь эргэх харилцаагаар бизнес хөгжих таатай нөхцлийг бүрдүүлж макро түвшин дэх хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлсэн байна.

Дараагийн ач холбогдол бүхий үзүүлэлт нь **үр ашиг болон хариуцлагын тогтолцоог сайжруулахад** шууд нөлөөлсөн байна. Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэх нэгдсэн портал нь төрийн үйлчилгээний үр ашгийг нэмэгдүүлэхэд нөлөөлсөн ба энэ нь иргэдийн төрийн бодлого, үйлчилгээ, үйл ажиллагаан дах оролцоог нэмэгдүүлж төрийн байгууллагын хариуцлагын тогтолцоог сайжруулсан. Энэхүү харилцан хамаарал нь төрийн үйлчилгээг түргэн шуурхай, цаг алдалгүй хүргэх болж үр ашигтай ажиллах, зардал хэмнэх үр дүнд хүрчээ.

Гурав дах чухал нөлөө бол иргэдийн цахим хэлэлцээр хийх нөхцлийг бүрдүүлсэнээр **иргэдийн төрийн бодлого, шийдвэр дэх оролцоог нэмэгдүүлсэн**. Энэ нь иргэн төвтэй бодлого хэрэгжүүлэхэд түлхэц өгсөн байна.

Дөрөв дүгээрт цахим засаглалын хөгжил нь **авлига, хээл хахуулийг бууруулахад** эерэг нөлөөг үзүүлжээ.

Дараагийн анхаарал хандуулах зүйлд цахим засаглалын хөгжил нь **иргэдэд хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлдэг** гэжээ. Иргэд интернэт ашиглах боломжтой

байх, алслагдсан сум, суурин газарт интернэтэд холбогдох тоног төхөөрөмжтэй байх, цахим хэлбэрт шилжсэн бүх төрийн үйлчилгээг авах боломжтой байхыг онцолсон байна. Энэхүү интернэтийн орчинд засгийн газраас мэдээлэл, үйлчилгээ авах, санал, гомдолоо засгийн газарт илгээх боломж нь зардал хэмнэж, мөн **тэгш бус байдлыг бууруулж** эдийн, засаг нийгмийн хөгжилд ахиц авчирдаг байна. Иргэний амьдарч байгаа байрлал болон хөгжлийн бэрхшээлтэй байдлаас үл хамааран цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээг авах боломжтой байх нь **тоон хуваагдалыг бууруулах**, төрийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх эерэг үзүүлэлттэй байдаг байна.

Мөн **хамтын ажиллагаа**. Төр, хувийн хэвшлийн түшлэлийг хөгжүүлэх, засгийн газрын үйл ажиллагааг нээлттэй болгох, иргэдийн оролцоог өсгөхөд төрийн байгууллагуудын нээлттэй өгөгдөл чухал нөлөө үзүүлдэг. Хэн ч, хаанаас ч, ямар ч зорилгоор нэг удаа болон давтан ашиглах боломжтой төрийн байгууллагын нээлттэй өгөгдлийг байрлуулсан портал хөгжүүлэх нь шинэ бизнес төрөн гарах, үнэн өгөгдөлд суурилсан судалгаа хийх, олон нийтийг хянах, иргэдэд зориулсан төрийн үйлчилгээний аппликешн хөгжүүлэх, боловсролын түвшинг нэмэгдүүлэх нь бизнесийн байгууллагуудын эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд үзүүлэх эерэг нөлөөг өсгөдөг байна. Төрийн байгууллагын мэдээлэлүүд нээлттэй болсоноор өгөгдөлд суурилсан шинэ бизнес хөгжих, технологи хөгжих суурийг тавидаг байна. Жишээлбэл хиймэл оюун ухаан, блокчэйн зэрэг технологиуд нь өгөгдөлд суурилсан хөгжсөн шинээр гарч ирж байгаа технологиуд юм. **Хөдөлгөөнт технологи, нээлттэй өгөгдөл, аппликейшн хөгжүүлэлт** нь төрийн байгууллагын болон засгийн газрын дижитал шилжилтэд өндөр нөлөө үзүүлдэг байна. Төрийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлж болох шинэ технологиудын жагсаалтыг Хүснэгт 16-д харуулав.

Хүснэгт 16. Хөгжиж байгаа технологи

№	ХӨГЖИЖ БАЙГАА ТЕХНОЛОГИЙН НЭРС
1	Их өгөгдөл болон Анализ хийх
2	Машин суралцах болон Хиймэл оюун ухаан
3	Зүйлсийн интернэт
4	Олон нийтийн болон Медиа технологи
5	Блокчэйн болон Төвлөрлийг сааруулах
6	Ухаалаг платформ эсвэл Бүх зүйлийн үйлчилгээ
7	Нээлттэй, виртуал, үүлэн технологид суурилсан архитектур
8	Робот, автомат машин
9	Кибер болон эрсдлийн аюулгүй байдал
10	5 жи
11	Дрон
12	Байрлалд суурилсан өгөгдөл
13	Өмсөж болох технологи
14	Түгээх үйлдвэрлэл
15	Виртуал бодит орчин

Цахим засаглалын хөгжил нь хүрээлэн буй орчныг хамгаалахад тустай юм. Цахим үйлчилгээг иргэдэд хүргэснээр иргэдийн биэр очиж үйлчилгээ авахад гарах хүлэмжийн хийн гаралтыг багасгах, бензин ашиглалтыг бууруулах зэрэг өөрчлөлтүүд дэлхийн дулаарлын эсрэг авах арга хэмжээнд ордог байна.

Төрийн үйлчилгээний чанар нэмэгдсэнээр, **иргэдийн амьдрал сайжрахад** мөн нөлөөлдөг байна. Жишээ нь цахим эрүүл мэндийн үйлчилгээг байрлал, цаг хугацаанаас үл хамаарах авах боломжтой байх нь иргэдийн эрүүл амьдралд чухал нөлөөтэй юм.

Төрийн байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцох хэлбэр болон дээр дурдсан цахим үйлчилгээний чанарыг сайжруулахад иргэдийн сэтгэл ханамжийн түвшинг тогтмол тогтоож байх хэрэгтэй байдаг байна. Иргэдийн сэтгэл ханамжийн түвшинг тодорхойлоход олон нийтийн сүлжээг ашиглах нь түргэн шуурхай байдлыг бүрдүүлэхэд эерэг нөлөөтэйг мөн дурджээ.

Дэлхийн банкнаас хөгжиж байгаа орнуудад зориулан цахим засаглалыг хөгжүүлэх гарын авлага боловсруулсан (Bruno Lanvin, 2002) ба цахим засаглалын гурван үе шатыг тодорхойлсон байна. Үүнд:

Нэгдүгээр үе: Нийтлэх – Мэдээллийн технологийг ашиглан төрийн мэдээллийг нээлттэй болгох.

Төр нь бизнесийн байгууллага болон хувь хүн ашиглаж болох их хэмжээний өгөгдлийг үүсгэж байдаг. Интернет болон дэвшилтэд технологийн тусламжтайгаар эдгээр мэдээллийг иргэдэд шууд хүргэх боломжийг бий болгодог байна. Иймээс хөжиж байгаа улс орон нь төрийн мэдээллийг нээлттэй, ил болгох үйл ажиллагааг хууль, дүрэм журамд өөрчлөлт оруулах, нээлттэй болгох мэдээллийн хэлбэрийг тодорхойлох, шинэ мөрдөгдөх стандартуудыг нэвтрүүлэх хэрэгтэй байдаг байна. Энэхүү мэдээлэл, өгөгдлийн нээлттэй байдал нь цахим засаглалын үсрэнгүй хөгжлийг дэмждэг. Төрийн мэдээллийг нээлттэй болгоход дараах зөвлөмжүүд гарсан байна. Үүнд:

- Төрийн мэдээллийг нээлттэй болгох стратегитай байх;
- Иргэдэд ойлгомжтой, хялбар байлгах үүднээс өөрийн хэл дээр мэдээллийг боловсруулан нээлттэй байрлуулах;
- Бүх төрийн байгууллагууд шаардлагатай мэдээллүүдийг нээлттэй байрлуулдаг болох;
- Төрийн мэдээллийг нээлттэй байрлуулсанаар гарах үр дүнг тогтмол тооцох;

- Төрийн нээлттэй мэдээллийг олоход хялбар байх үүднээс нээлттэй өгөгдлийн портал ажиллуулах;
- Эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих, авлигалыг бууруулах, гадаад, дотоод хөрөнгө оруулалтад нөлөөлөх өгөгдлүүдэд онцгой анхаарал хандуулах.

Хоёрдугаар үе: Харилцан үйлчлэл – төрийн бодлого, шийдвэр дэх иргэдийн оролцоог бий болгох.

Иргэдийн оролцоог төрийн бүх шатан дах шийдвэр гаргалт, хууль, бодлого боловсруулах үйл ажиллагаанд хангаж, тэдний саналыг авах нь иргэн төвтэй нийгмийн бүрдүүлэх ба засгийн газарт итгэх олон нийтийн итгэлд эерэгээр нөлөөлдөг байна. Төрийн бодлого, шийдвэр дэх иргэдийн цахим оролцоог нэмэгдүүлэх дараах зөвлөмжүүд гарсан байна. Үүнд:

- Иргэдэд тэдний оролцоо чухал болохыг ойлгуулахын тулд тэдний өгсөн санал ямар үр дүнд хүрэгсэнийг харуулах;
- Бодлогын баримт бичгийг олоход хялбар хэлбэрээр байрлуулах;
- Иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх цахим хэлэлцүүлгийг хийх;
- Иргэдийн хамтын ажиллагааг дэмжих.

Гуравдугаар үе: Мэдээлэл солилцох – Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх.

Цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамааран төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр авах нөхцлийг бүрдүүлэх нь тухайн улсын хөгжилд түлхэц өгдөг байна. Учир нь төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлснээр зардал хэмнэх, мэдээллийн систем дээр бүртгэгдсэн хандалтын лог ууд нь хариуцлагыг өсгөх, төрийн үйл ажиллагааны бүтээмжийг нэмэгдүүлэх зэрэг үр дүн үзүүлдэг байна. Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэхдээ анхаарах зүйлд дараах зөвлөмжүүд гарсан байна. Үүнд:

- Нэн яаралтай цахим хэлбэрт шилжүүлэх шаардлагатай үйлчилгээг тодорхой болгох;
- Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлснээр хариуцсан ажилд нь өөрчлөлт орох төрийн албан хаагчдад дэмжлэг үзүүлэх;
- Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэхээс өмнө, тухайн төрийн үйлчилгээг иргэнд, байгууллагад хүргэх үйл ажиллагааны процесийн өөрчлөлтийн судалгааг (үйл ажиллагааны ре-инженеринг) урьдчилан хийх;
- Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх хөрөнгө оруулалтын зардал нь зардал хэмнэх, орлого өсөх замаар тодорхой хугацааны дараа хөрөнгө оруулалтаа нөхөхийг ойлгох;

- Төрийн үйлчилгээний портал системийг боловсруулах.

Цахим засаглалыг хөгжүүлэхэд зориулан гаргасан олон улсын байгууллагуудын зөвлөмжүүдийг нэгтгэвэл:

- Ил тод, хариуцлагатай, иргэдийн оролцоог хангасан, цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээ бүхий цахим засаглалыг тогтвортой хөгжүүлэх;
- Цахим засаглалыг хөгжүүлэхдээ өгөгдөлийн нээлттэй байдалд, төрийн байгууллагын хүний нөөц, улс төрийн манлайлал, хатуу болон зөөлөн дэд бүтэц гэх мэт үзүүлэлтүүдэд анхаарал хандуулж ач холбогдол өгөх;
- Иргэдийн төрийн бодлого, шийдвэр дэх цахим оролцоог хангах;
- Засгийн газрын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх төсөл хэрэгжүүлэх;
- Цахим засаглалын хөгжлийн үе шатуудыг тодорхойлж хэмждэг байх.

Хүснэгт 17. Цахим засаглал амжилттай хөгжихөд нөлөөлөх 5 фактор

Үйл ажиллагааны өөрчлөлт	<p>Дижитал шилжилт хийх нь зөвхөн мэдээллийн технологийн дэвшлийг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлээд зогсохгүй үйл ажиллагааны шинэ дэвшлийг нэвтрүүлэхэд оршдог байна. Энэ үйл ажиллагааны өөрчлөлт нь авилгал, хээл хахуулийг бууруулахад эерэг нөлөөтэй.</p> <p>Жишээ: БНЭУ-д хахуульд автагдсан, хууль зөрчсөн, торгууль, шийтгэл хүлээсэн албан хаагчдын мэдээллийг www.cvc.nic.in цахим хуудсанд байрлуулдаг болсон байна. Энэ цахим хуудсанд иргэд чөлөөтэй хандах боломжтой ба санал, гомдол, өргөдлөө мөн илгээх боломжтой байдаг. Эдгээр үйл ажиллагаа нь БНЭУ-ын Засгийн газрын хариуцлагын тогтолцоог нэмэгдүүлсэн байна.</p> <p>Төрийн худалдан авах ажиллагааг цахим хэлбэрт шилжүүлэх нь худалдан авах ажиллагаанд шинэчлэл авчирсан байна. Монгол Улс нь мөн төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр худалдан авах үйл ажиллагааг www.procurement.mn, Чили Улс нь www.comprascheile.cl зэрэг цахим хуудсаар дамжуулан худалдан авах үйл ажиллагааг эрхэлж байна.</p> <p>Эстон Улсад үнэ төлбөргүй цахим шуудангийн хаягийг нийт 1.5 сая иргэдэд олгож уг цахим шуудангийн хаягаа ашиглан интернэтэд үнэгүй нэвтрэх эрх олгожээ. Боловсролын яамны хувийн хэвшлийн байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлсэн уг төслийн үр дүнд бүх сургуулиуд интернэтэд холбогдсон ба энэ нь бүх иргэд нь компьютерийн мэдлэгтэй болоход нөлөөлсөн. Интернэт ийнхүү нээлттэй болсноор эрх мэдэлтэй албан тушаалтан нар хэвлэл мэдээлэлд захиалгат мэдээ байрлуулах үйл явц хязгаарлагдаж интернэтэд мэдээлэл чөлөөтэй хэвлэгдэх боломжийг бүрдүүлсэн байна.</p>
Манлайлал	<p>Улс төрийн хүчтэй манлайлал нь цахим засаглалын тогтвортой хөгжлийг бий болгоход чухал нөлөөтэй байдаг байна. Цахим засаглалын хөгжүүлдэг тусгай нэгж байх, эсвэл Ерөнхий сайдын хүчтэй дэмжлэгийн хүрээнд ажиллах нь цахим засаглалын тогтвортой хөгжилд чухал нөлөөтэй байдаг байна.</p>

Төлөвлөгөөт хөрөнгө оруулалт	Хөрөнгө оруулалтын богино, дунд хугацааны нэгдсэн бодлого чухал бөгөөд, том хотуудад анхаарахаас гадна алслагдсан орон нутагт мөн цахим засаглалын хөгжлийн үр нөлөөг хүргэж ажиллах нь чухал байдаг байна. Жишээ: Англи Улс нь төрийн үйлчилгээний 30%-ийг цахим хэлбэрт шилжүүлснээр жилд нийт 1.3 тэрбумаас дээш паундын хэмнэлт хийсэн байна. Хэрэв 50% нь цахим хэлбэрт шилжих юм бол 2.2 тэрбум паунд хэмнэнэ гэсэн төлөвлөгөөтэй байна (Fox, 2014). Бүгд Найрамдах Нэгдсэн Вант Улсын цахим шилжилтийн үр ашгийн тайланд төрийн үйл ажиллагааг цахим хэлбэрээр эрхлэх нь утсаар ярихаас 20 дахин, шуудан ашиглахаас 30 дахин, нүүр нүүрээ харан уулзах зардлаас 50 дахин бага зарцуулалт хийж байна гэжээ. Эдгээр хэмнэлт нь төрийн үйлчилгээний үр ашиг, үр дүнтэй байдлыг өсгөөд зогсохгүй, төрийн үйлчилгээг хүргэх санхүүгийн маш том хэмнэлтийг авчирчээ.
Хамтын ажиллагаа	Төрийн байгууллага хоорондын харилцан уялдаа болон, төр, бизнес, төрийн бус байгууллага хоорондын нягт хамтын ажиллагаа нь цахим засаглал хөгжих гол үзүүлэлтийн нэг байдаг байна. Жишээ: Бүгд Найрамдах Кени Улсын Эрүүл мэндийн агентлаг нь олон улсын эрүүл мэндийн байгууллагатай хамтран AfriAya нэртэй алслагдсан орон нутгийн иргэдийн эрүүл мэндийг дээшлүүлэх цахим хуудас боловсруулжээ. Энэхүү цахим хуудсанд зөвхөн бүртгэгдсэн иргэд холбогдох эрхээ аваг ба төр, хувийн хэвшлийн эмнэлгүүдийг хамарсан тус цахим хуудаснаас эмч нар алслагдсан орон нутагт амьдарч байгаа иргэдийн эрүүл мэндийн мэдээллийн цахим хэлбэрээр авч, зөвлөмж, зөвлөгөө өгөх, шаардлагатай эмчилгээг хийх боломжтой болсон байна.
Иргэний оролцоо	Иргэдийн санал, гомдол, шүүмжийг хүлээн авах сувагтай байх нь иргэн төвтэй цахим засаглалыг хөгжүүлэх болон төрийн үйл ажиллагааг алхам бүрээр дээшлүүлж байдаг гол үзүүлэлтийг нэг байдаг байна. Жишээ: Өмнөд Африкийн цахим хүрээлэн буй орчин төсөл нь иргэдийн цахим оролцоог хангах гол талбар болсон ба уг талбарт иргэдийн хэлэлцүүлэг удаа дараа болсны дараа хүрээлэн буй орчныг бохирдуулж байгаа гол зургаан асуудлыг тодорхой болгожээ. Үүнд агаарын бохирдол, хог, хамгаалалт, ядуурал болон хүрээлэн байгаа орчны эрүүл мэнд багтсан байна. Уг цахим хуудсанд зочлох иргэд хүрээлэн байгаа орчныг сайжруулах саналыг тогтмол гаргаж, хэрэгтэй мэдээ мэдээллийг байрлуулдаг болжээ.

Хүснэгт 18. Бодлого боловсруулахад анхаарах зүйлс

Дэд бүтцийн хөгжил	Улс орон суурь дэд бүтцийг хөгжүүлэхдээ их алдаа гаргадаг байна. Иймээс улсын үндсэн сүлжээг дагасан төсөл хэрэгжүүлэх, ард иргэдийн нягтаршил бага тохиолдолд киоск болон үүрэн холбооны сүлжээ ашиглан үйлчилгээ хүргэх аргыг сонгох. Суурь дэд бүтцийг өөрийн улсын үйл ажиллагааны онцлогт тааруулан бий болгох хэрэгтэй ба түүний тогтвортой байдлыг хангах.
Хууль эрх зүйн орчин	Цахим засаглал нь уламжлалт засаглалын үйл ажиллагааг өөрчилдөг тул бодлогыг дэмжих, бүрэн хэрэгжилтийг хангах хууль, эрх зүйн орчныг бий болгосон байхад анхаарах.
Тоон хуваагдал	Нас, хүйс, газар зүйн байршлаас хамааран иргэдийн дунд тоон хуваагдал үүсдэг байна. Тоон хуваагдал нь интернэт ашиглах боломж иргэнд байна уу гэсэн шалтгаанаас болж үүсдэг байна. Интернэт ашиглах боломжгүй байгаа иргэд компьютер ашиглахыг сурах, мэдээлэл интернэтээс олж авах, цахим засаглалыг хөгжлийг хүртэх зэргээс хоцордог байна. Иймээс иргэд, албан

	хаагчдад зориулсан сургалт зохион байгуулах, интернэт болон түүнийг ашиглах тоног төхөөрөмж бүхий нэг цэгийн төвийн алслагдсан орон нутагт ажиллуулах, тухайн улсын хэл дээр мэдлэг, мэдээлэл олгох контент боловсруулан хүргэх.
Тоон бичиг үсэг	Хэдийгээр дэд бүтэц бий болж интернэтэд хандах, төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр авах, санал хүсэлтээ цахим хэлбэрээр илгээх боломжтой болсон ч уг үйлчилгээг авах мэдлэг байхгүй тодорхой насны болон бүлэг иргэд байдаг. Эдгээр иргэдэд зориулсан олон төрлийн сургалтыг зохион байгуулж, нийт иргэдийн тоон бичиг үсгийн мэдлэгийг тогтмол дээшлүүлэх.
Хүртээмжтэй байдал	Газар зүйн байршил болог, хөгжлийн бэрхшээлтэйгээс үл хамааран цахим засгийн хөгжлийн үр дүн хүн бүрд хүч байхад анхаарах нь чухал байдаг байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулан үйлчилгээ, систем, хамтын ажиллагааны хөгжүүлэлт хийх, аппликэйшн хөгжүүлэх, тэдэнд зориулсан сургалт, сурталчилгаа боловсруулагдаж байх.
Итгэл	Цахим засгийн амжилттай хөгжлийн тулгууруудын нэг нь бүх талуудын хоорон дах итгэл байдаг байна. Үйл ажиллагаа, зохион байгуулалтын өөрчлөлтийг хийх шинэ систем нь сөрөг үр дагавар дагуулна гэх мэт олон асуудал тулгарах ч үйл ажиллагааны эхэн үеэс хамтын ажиллагааг ханган талууд хоорондын итгэлцлийг бүрдүүлэх нь чухал ач холбогдолтой. Итгэлд эерэг нөлөөлөх хүчин зүйлүүдэд хамтран ажиллах, богино хугацаанд үр дүнгээ өгөх төсөл хэрэгжүүлэх, улс төрийн хүчтэй манлайлагчтай байх зэрэг ордог.
Нууцлал	Нууцлал нь интернэтийн орчин дахь тулгамдсан асуудлын нэг юм. Тиймээс Засгийн газар нь хувь хүний төрөл бүрийн нууц мэдээллийг хадгалж байдаг тул хувь хүний мэдээлэлд өндөр хариуцлагатай хандах шаардлагатай юм. Үүний тулд төрийн албан хаагчдад нууцлалын тухай мэдлэг олгох, систем хөгжүүлэхдээ хувь хүний өгөгдлийн хамгаалалтад онцгой анхаарал хандуулах, төрд цуглуулдаг хувь хүний тухай өгөгдлийн тоог бууруулах, хувь хүний өгөгдөлд хандах хандалтыг хязгаартай болгох, автоматаар зөвшөөрөлгүйгээр хандах боломжгүй байх.
Аюулгүй байдал	Аюулгүй байдлыг хангах нь их хөрөнгө оруулалт шаарддаг ч иргэдийн итгэх итгэлийг өсгөж цахим засаглал хөгжихөд чухал нөлөөлдөг байна. Итгэл байхгүйгээр иргэд цахим засаглалын хөгжилд үүссэн үр дүнг ашиглахаас татгалзах эрсдэлтэй. Иймээс тоног төхөөрөмжийн, системийн, мэдээллийн сангийн аюулгүй байдлыг хангаж, албан хаагчдыг мэдээллийн аюулгүй байдлын талаар сургалтуудад тогтмол хамруулах зэрэг арга хэмжээг анхаарах.
Ил тод байдал	Ил тод тунгалаг чанар нь мэдээллийн системд тусгагддаг байна. Иргэд төрийн шийдвэр хэрхэн гардаг талаар мэдээлэл хомс байдаг. Иймээс бодлого, зохицуулалтын баримт бичгүүдийг онлайн байршуулах, үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэхдээ үйлчилгээний процесс хаана явж байгааг харуулдаг болох, төрийн үйл ажиллагааны бүх мэдээллийг цахим хэлбэрээр иргэн авах, харах боломжтой болгох нь төрийн үйл ажиллагаан ил тод, тунгалаг байдлыг дэмждэг байна.
Харилцан холболт	Олон төрлийн шинэ үйлчилгээний систем зохион бүтээхээсээ илүү систем бүр хоорондоо холбогдон мэдээлэл дамжуулах, авах, үйлчилгээ хүргэх, төлбөр тооцоо хийх боломжийг хангасан нэг бүхэл дэд бүтэц болон ажилладаг системүүдийг хөгжүүлэх нь цахим засаглалын хөгжлийг хурдасгадаг байна. Эс бөгөөс тус тусдаа өөр хэл дээр бичигдсэн бие даасан системүүд хоорондоо холбогдон ажиллах боломжгүйгээс хөгжлийг гацаан, хөрөнгө оруулалтын үргүй зардлыг өсгөж, сөрөг үр дүнд хүргэдэг.
Зардлын бүтэц	Төрийн байгууламжийн үйл ажиллагааг бүхлээр нь шинэчилдэг учраас санхүүгийн төлөвлөгөө гаргах хүндрэлтэй байдаг. Иймээс төлбөрт

	суурилсан үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх бус эрэлт ихтэй үйлчилгээнээс эхлэн цахим хэлбэрт шилжүүлэх нь тогтвортой хөгжлийг хангадаг байна. Иймээс Засгийн газрын зарцуулах боломжтой төсвийг цахим засгийн хөгжүүлэхэд нэн шаардлагатай төслүүдийг хэрэгжүүлэхтэй холбосноор эрсдэлгүй тогтвортой хөрөнгө оруулалтыг хангаж, хэрэгжүүлсэн төслийн тогтвортой байдлыг хангадаг байна.
--	---

Цахим засаглалыг хөгжүүлэхдээ дараах ерөнхий зарчмыг баримтлах:

- **Өрсөлдөх чадвартай: Өндөр бүтээмжтэй;**
  - Цаасгүй, хүнд сурталгүй
(мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг ашигласнаар цаасан баримт бичиг үүсгэхийг багасгаж, үр ашигтай, өртөг багатай, бизнесийн орчны шинэчлэлийг хэлнэ)
  - Ил тод, тунгалаг засаг
(мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг ашиглан ил тод, нээлттэй, тунгалаг засаг бүтээхийг хэлнэ)
  - Дижитал систем бүхий засаглал
(Мэдлэгт суурилсан мэдээлэлжсэн нийгмийг бүтээх бодлого боловсруулах үйл ажиллагааг цахим засаглалын сүлжээ бүхий мэдээллийн системээр дамжуулан харилцан мэдээлэл солилцож, суралцаж, бүтээсний үр дүнд чанаржуулах)
- **Ардчилсан: Цахим ардчилал (e-democracy)** гэж мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг ашиглан төрийн бодлого, үйл ажиллагаан дах иргэдийн оролцоог хангахыг хэлнэ;
- **Итгэлцлийн засгийн газар: Уян хатан байх** гэж засгийн газар нь ил тод, тунгалаг засаглалын үндсэн дээр иргэдтэй нээлттэй харилцаж, төрийн бодлого дахь иргэдийн оролцооны үр дүнд засгийн үр ашиг нэмэгдэх, шинэлэг санаа бүтээж хэрэгжүүлэх ба, энэ нь үндэсний инновацийг бүтээж, төр иргэн хоорондын нээлттэй харилцаан дээрх итгэлийг бий болгохыг хэлнэ.

БҮЛЭГ ГУРАВ. НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ШИНЖИЛГЭЭ

1. Тулгамдаж байгаа асуудлууд

Удирдлага, зохион байгуулалт

- Цахим засаглалыг хөгжүүлэх, нэвтрүүлэх манлайлал сул;
- Цахим засаглалыг хөгжүүлэх удирдлагын тогтолцоо сул;

Бодлого, хууль эрх зүйн орчин

- Цахим засаглалыг хөгжүүлэх хууль, эрх зүйн орчин бүрэн бүрдээгүй;
- Цахим засаглалын хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилт сул;
- Төрийн үйл ажиллагаа нь уламжлалт хэлбэрээс цахим хэлэрт шилжихтэй холбогдуулан мэдээллийн технологийн зардал, цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээний төлбөр, хураамж тодорхойгүй;

Дэд бүтэц, хөрөнгө оруулалт

- Мэдээлэл солилцох хатуу, зөөлөн дэд бүтэц бүрэн бүрдээгүй;
- Цахим засаглалыг хөгжүүлэх хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн дэмжлэг сул;
- Цахим засаглал, мэдээллийн технологийн чиглэлийн төсөл, хөтөлбөрүүдийн уялдаа холбоо сул;
- Мэдээллийн технологийн салбар дах төр хувийн хэвшлийн түншлэл байхгүй;
- Төрийн мэдээллийн санг ашиглан мэдээлэл солилцох үйл ажиллагаа хангалтгүй;
- Төрийн нээлттэй өгөгдөл бий болоогүй, нээлттэй өгөгдөлд суурилсан хэрэглээ байхгүй;

Иргэд

- Иргэд, бизнесийн байгууллагын төрд итгэх итгэл бага;
- Иргэдийн мэдээллийн технологийн мэдлэгийн зөрүү их;

Байгууллагын хүчин зүйл

- Төрийн байгууллагуудад цахим засаглал, мэдээллийн технологийн бодлого хариуцсан нэгж байхгүй;

- Төрийн байгууллагын шийдвэр гаргагчид цахим засаглалын хөгжлийн санал, санаачлагыг дэмжих явц удаан;
- Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа, цахим харилцаа, хөрөнгө оруулалтын зарцуулалт бүрхэг, ил тод байдал бүрэн хангагдаагүй;
- Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа, мэдээлэл, өгөгдөл цахим хэлбэрт бүрэн шилжээгүй;
- Байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явцад мэдээллийн технологийн нэгж, албаны оролцоо сул;
- Төрийн албан хаагчийн мэдээллийн технологийн хэрэглээний мэдлэг, харилцаа муу, хүнд сурталтай.

2. Цахим засаглалын хөтөлбөр боловсруулах үндэслэлийн дүн шинжилгээ

Бодлогын баримт бичгийн үндэслэл

Цахим засаглалыг хөгжүүлэх чиглэлээр бодлогын баримт бичгүүдэд дараах байдлаар тусгагдсан нь цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр боловсруулах үндэслэл болж байна.

УИХ-ын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд тусгагдсан нь:

1. 3.3.2. Монгол төрийн залгамж чанар, төрийн удирдлагыг бэхжүүлэх
2. 3.3.2.1. Иргэдэд адил тэгш, хүртээмжтэй үйлчилдэг, ил тод, хариуцлагатай төрийн албыг бэхжүүлж, төрийн албыг мэргэшсэн, чадварлаг хүмүүсээр бүрдүүлэх бодлого баримтална. Цахим засгийг хөгжүүлэх замаар төрийн алба, үйлчилгээг иргэндээ хандсан, үр нөлөөтэй, шуурхай, хэмнэлттэй болгоно.
3. 3.6.1 Мэдээллийн салбарт үндэсний ашиг сонирхлыг хамгаалах
4. 3.6.2.5. Цахим мэдээллийн бүрэн бүтэн байдлыг хангахын тулд тоон гарын үсгийн нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, сүлжээ, систем, веб сайтын эмзэг байдлыг бууруулах, адилтган таних бат бэх систем, хортой кодоос хамгаалах удирдлага, өөрчлөлтийн удирдлагыг нэвтрүүлэх замаар дэд бүтэц, харилцаа холбоо, дамжуулалт, хандалтын нууцлал, хамгаалалтыг бүрдүүлнэ.
5. 3.6.3.6. Төрийн байгууллага, онц чухал дэд бүтцийн объектын цахим өгөгдлийг дамжуулах, хадгалахдаа шифрлэлт, тоон гарын үсэг, аюулгүй холболт ашиглана.
6. 3.6.4.3. Үндэсний аюулгүй байдлын мэдээллийн сан бүрдүүлж, Улсын Их Хурал, орон нутгийн иргэдийн төлөөллийн байгууллага, хэвлэл мэдээллээр дамжуулан иргэдийг үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой

асуудлуудаар өргөн хүрээтэй мэдээллээр хангах механизмыг бий болгоно. Төрийн мэдээллийн нээлттэй нөөцийг бүрдүүлэх ажиллагааг эрчимжүүлж, тэдгээрийг цахим засгийн үйлчилгээнд үр нөлөөтэй ашиглах боломжийг бүрдүүлнэ.

УИХ-ын 2016 оны 19 дүгээр тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030-д тусгагдсан нь:

1. Зорилт 7. Мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны хамрах хүрээг өргөтгөх, орон нутагт өндөр хурдны сүлжээг нэвтрүүлэх, хэрэглээг нэмэгдүүлж, үндэсний хиймэл дагуул хөөргөнө.

I үе шат (2016-2020): Нийт хүн амын 70 хувийг өндөр хурдны интернетийн сүлжээнд холбож, газар нутгийн байршлаас үл хамаарсан ижил үнэ, тарифыг мөрдөж, Ази, Европыг холбосон мэдээлэл дамжуулах өндөр хурдны сүлжээгээр дамжих мэдээллийн урсгалын хэмжээг арав дахин нэмэгдүүлэх.

II үе шат (2021-2025): Нийт хүн амын 90 хувийг өндөр хурдны интернетийн сүлжээнд холбож, хөдөө, орон нутгийн хүн амын 70 хувь нь өргөн зурвасын интернетийн үйлчилгээ ашиглах, төрөөс иргэдэд чиглэсэн үйлчилгээний 50-аас доошгүй хувийг цахим хэлбэрт шилжүүлэх.

III үе шат (2026-2030): Нийт хүн амын 95 хувийг өндөр хурдны интернетийн сүлжээнд холбож, төрөөс иргэдэд чиглэсэн үйлчилгээний 85-аас доошгүй хувийг цахим хэлбэрт шилжүүлж, үндэсний хиймэл дагуул хөөргөн ашиглах.

УИХ-ын 2016 оны 45 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд тусгагдсан нь:

1. 3.2.29.7. Цахим засгийг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулж батлуулах

Засгийн газрын 2016 оны 47 дугаар тогтоолоор батлагдсан Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны талаар баримтлах бодлогод тусгагдсан нь:

1. 2.3.8. төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, засаглалын ардчилсан, нээлттэй, хүнд сурталгүй, ил тод, хариуцлагатай байдлыг идэвхжүүлэх, төрийн үйл ажиллагааны инновацийг дэмжиж, цахим засгийн хөгжлийг боловсронгуй болгох замаар цахим засаглалыг хөгжүүлнэ.

Цахим засаглалын үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлснээр Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030, Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-

2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны талаар баримтлах бодлого зэрэг бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан заалтууд хэрэгжих боломжтой болно.

Эрх зүйн баримт бичгийн үндэслэл

Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.3-т “Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг Засгийн газар батална”; 10 дугаар зүйлийн 10.2-т “Өмнө батлагдсан ижил төстэй үндэсний хөтөлбөрийн үндсэн зорилт, агуулгын хүрээнд шинээр боловсруулах, үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх үндэсний хөтөлбөрийн жагсаалтыг энэ хуулийн 9.3-т заасан төлөвлөгөөний хамт Засгийн газар батална”; 10.3-т “Энэ хуулийн 10.2-т заасан жагсаалтад орсон үндэсний хөтөлбөрийг төрийн захиргааны төв байгууллага өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд боловсруулан санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас зөвшөөрөл авч Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлж батлуулна” гэж тус тус заасан байна.

Засгийн газрын 2016-2020 онд үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний 3.2.29.7-д “Цахим засгийг хөгжүүлэх үнэсний хөтөлбөрийг боловсруулж батлуулах” гэж орсон тул Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.2 дугаар заалтыг Цахим засаглалын үндэсний хөтөлбөр шинээр боловсруулж батлуулах эрх зүйн баримт бичгийн үндэслэл болж байна.

3. Цахим засаглалын хөгжлийн дүн шинжилгээ

Монгол Улсын цахим засаглалын хөгжлийн өнөөгийн байдлыг дотоод, гадаад хүчин зүйлээр үнэн зөв тодорхойлж, улмаар нөхцөл байдалдаа дүн шинжилгээ хийж үйл ажиллагааг сайжруулах зорилготойгоор Засгийн газрын бодлого зохицуулалтын чиглэлээр орчин, эрсдлийн дүн шинжилгээний аргачлал (SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)-ыг ашиглан үнэлгээг хийлээ.

Хүснэгт 19. SWOT шинжилгээ

ДОТООД ОРЧНЫ ШИНЖИЛГЭЭ	
Давуу талууд: Strengths	Сул талууд: Weaknesses
Цахим засаглалын хөгжлийн бодлого боловсруулах төрийн захиргааны байгууллагатай	Хүний нөөц хангалтгүй Мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоо бүрэн бүрэлдээгүй
Үндэсний хэмжээний цахим засаглалыг хөгжүүлэх урт, дунд хугацааны бодлоготой	Цахим засаглалын хөгжил хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын эрх мэдэл сул
Нийтийн түлхүүрийн дэд бүтэц бий болсон	Мэдээлэл солилцох хатуу, зөөлөн дэд бүтэц бүрэн бүрдээгүй;
Цахим иргэний үнэмлэхтэй	Мэдээллийн технологийн салбар дах төр хувийн хэвшлийн түншлэл байхгүй;
Үндэсний дата төвтэй	Төрийн байгууллагуудад цахим засаглал, мэдээллийн технологийн бодлого хариуцсан нэгж байхгүй
Төрийн мэдээлэл солилцооны системтэй	Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа, мэдээлэл, өгөгдөл цахим хэлбэрт бүрэн шилжээгүй;
Иргэдийн санал, гомдлыг хүлээн авдаг төвтэй	Байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явцад мэдээллийн технологийн нэгж, албаны оролцоо сул;
Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төвүүдтэй	Төрийн албан хаагчдын мэдээллийн технологийн хэрэглээний мэдлэг, харилцаа муу, хүнд сурталтай.
Цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээний нэр, төрөл нэмэгдэж байгаа	Өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд технологи ашиглан мэдээллийн хүртээмж авах боломжгүй
Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн порталтай	

Хүснэгт 20. SWOT шинжилгээ

ГАДААД ОРЧНЫ ШИНЖИЛГЭЭ	
Боломжууд: Opportunities	Аюул занал: Threats
Улсын Их Хуралд цахим бодлогын түр хороо байгуулагдсан	Цахим засаглалыг хөгжүүлэх, нэвтрүүлэх манлайлал сул;
Засгийн газарт Мэдээлэл, харилцаа холбооны бодлогын зөвлөл байгуулагдсан	Цахим засаглалыг хөгжүүлэх удирдлагын тогтолцоо сул;
Үүрэн холбооны үйлчилгээний хэрэглэгчдийн тоо өсөж байгаа	Цахим засаглалыг хөгжүүлэх хууль, эрх зүйн орчин бүрэн бүрдээгүй;
Мэдээлэл, харилцаа холбооны дэд бүтэц бүхэлдээ тоон технологид шилжсэн	Цахим засаглалын хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилт сул;
Мэдээллийн технологийн блокчэйн, хиймэл оюун ухаан, зүйлсийн интернэт зэрэг шинэ технологиуд хөгжиж байна	Төрийн үйл ажиллагаа нь уламжлалт хэлбэрээс цахим хэлбэрт шилжихтэй холбогдуулан мэдээллийн технологийн зардал, цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээний төлбөр, хураамж тодорхойгүй;
Олон улсын хамтын ажиллагаа сайн	
Дэлхийн хөгжлийн чиг хандлага дижитал шилжилт хийж аж үйлдвэрийн 4 дүгээр хувьсгал руу шилжиж байна	Цахим засаглалыг хөгжүүлэх хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн дэмжлэг сул;
	Цахим засаглал, мэдээллийн технологийн чиглэлийн төсөл, хөтөлбөрүүдийн уялдаа холбоо сул;
	Төрийн мэдээллийн санг ашиглан мэдээлэл солилцох үйл ажиллагаа сул;
	Төрийн нээлттэй өгөгдөл бий болоогүй, нээлттэй өгөгдөлд суурилсан хэрэглээ байхгүй;
	Иргэд, бизнесийн байгууллагын төрд итгэх итгэл сул;
	Иргэдийн мэдээллийн технологийн мэдлэгийн зөрүү их;
	Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа, цахим харилцаа, хөрөнгө оруулалтын зарцуулалт бүрхэг, ил тод байдал бүрэн хангагдаагүй;
	Хувийн хэвшлийн үр дүнгүй оролцоо;
	Ядуурлын төвшин ихсэж байгаа;
	Авилгал, хээл хахуультай.

Хүснэгт 21. Цахим засаглалын хөгжлийн стратеги төлөвлөлт

Гадаад хүчин зүйл Дотоод хүчин зүйл	БОЛОМЖ	АЮУЛ ЗАНАЛ
ДАВУУ ТАЛ	<p>Цахим засаглалыг хөгжүүлэх манлайлал, удирдлагын тогтолцоо, хууль, эрх зүйн орчин, хөрөнгө оруулалт, санхүүжилт, төсөл хөтөлбөрийн уялдаа, холбоо болон ил тод байдлыг сайжруулна.</p> <p>Улсын Их Хурлын цахим бодлогын түр хороонд түшиглэн:</p> <ul style="list-style-type: none"> - цахим засгийн хуулийг шинээр боловсруулж батлуулах; - цахим засгийн хөгжлийг дэмжих чиглэлээр одоо мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулах; - өгөгдөл хамгаалах тухай хуулийг шинээр боловсруулж, батлуулах; - мэдээллийн технологийн хяналт, шинжилгээ, аудитийн тогтолцоог бий болгох; - цахим засаглалыг хөгжүүлэх гадаад, дотоод хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийг шийдвэрлэх; - мэдээллийн технологийн урсгал зардал, цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээний төлбөр, хураамжийг тодорхойлон холбогдох хууль, тогтоомжид өөрчлөлт оруулах; <p>Засгийн газрын Мэдээлэл, харилцаа холбооны бодлогын зөвлөлд түшиглэн:</p> <ul style="list-style-type: none"> - цахим засаглалыг хөгжүүлэх богино хугацааны бодлогыг баталж, хэрэгжүүлэх; - салбар хоорондын бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах; - төсөл, хөтөлбөрийн уялдаа холбоог сайжруулах; - төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагааг сайжруулах; - төрийн мэдээллийн системд төрийн болон хувийн хэвшлийн 	<p>Зөөлөн дэд бүтцийн суурь системийг ашиглан байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцоог сайжруулж, нээлттэй өгөгдлийг бий болгох замаар иргэдийн төрд итгэх итгэлийг өсгөнө.</p> <ul style="list-style-type: none"> - хувь хүний өгөгдөлд хандсан тухай мэдээлэл иргэнд хүрэх боломжийг бүрдүүлж, хэрэглээнд нэвтрүүлэх; - иргэдийн төрийн бодлого, шийдвэр дэх оролцоог нэмэгдүүлэх; - төрийн мэдээлэл солилцооны үүлэн тооцооллын дэд бүтцийг хөгжүүлэх; - төрөөс цахим хэлбэрээр иргэнд хүрэх үйлчилгээний тоо, төрлийг нэмэгдүүлж, төрийн үйлчилгээнд тоон гарын үсэг нэвтрүүлэн, байгууллагын үйл ажиллагааг цахим хэлбэрт шилжүүлж, хэвшүүлэх; - төрийн мэдээллийн нээлттэй өгөгдлийн бодлогын чиглэл боловсруулж, батлуулах; <p>Зөөлөн дэд бүтцийн суурь системийг ашиглаж цахим хэлбэрт шилжсэн төрийн үйлчилгээний тоо, төрлийг нэмэгдүүлж ядуурал, авилгал, хээл хахуулийг бууруулна.</p> <p>Төрийн байгууллагын үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлж бүтээмжийг нэмэгдүүлж, зардлыг хэмнэнэ;</p> <p>Мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллах боломжтой болгоно;</p>

	<p>байгууллагуудын системийг холбох;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Үндэсний дата төвд суурилан суурь системийг хөгжүүлэн, ашиглалтыг нэмэгдүүлэх, ногоон технологийг хөгжүүлэх; - иргэдийн төрийн бодлого, шийдвэр дэх оролцоог нэмэгдүүлэх; 	
<p>СУЛ ТАЛ</p>	<p>Иргэдэд төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэхэд мэдээлэл, харилцаа холбооны дотоодын үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийг дэмжинэ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - төрийн үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэхэд хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлэх; - төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд суурилан төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрт шилжүүлэх; - програм хангамжийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниудын зах зээлийн судалгааг хийх; - төрийн байгууллагуудын мэдээллийн технологийн ажил үйлчилгээг аутсорсингоор үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх; <p>Иргэд, төрийн албан хаагчдын мэдээллийн технологийн мэдлэгийг нэмэгдүүлнэ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - иргэдийн мэдээллийн технологийн мэдлэгийг дээшлүүлнэ; - төрийн албан хаагчдын мэдээллийн технологийн мэдлэгийг дээшлүүлнэ. 	<p>Мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглахгүй бол авилгал, хээл хахуул, хүнд суртал, ядуурал нэмэгдэнэ.</p> <p>Цахим засаглалыг хөгжүүлэх хүний нөөц хангалтгүй байгаа учраас дижитал шилжилт амжилтгүй болно.</p> <p>Төр хувийн хэвшлийн түншлэл, нээлттэй өгөгдөл хөгжихгүй бол шинэ бизнес төрөн гарах боломж багасаж, ажлын байр нэмэгдэхгүй.</p> <p>Төрийн үйл ажиллагаа цахим хэлбэрт шилжээгүйгээс төрийн байгууллагын ил тод байдал бүрэн хангагдахгүй, иргэд, бизнесийн байгууллагын төрд итгэх итгэл буурна.</p> <p>Цахим засаглалын хөгжлийн нэгдсэн тогтолцоо бүрдээгүй, цахим засаг хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын эрх мэдэл сул тул төсөл, хөтөлбөрүүд уялдахгүй, хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн төлөвлөлт үр дүнгүй болно.</p>

БҮЛЭГ ДӨРӨВ. ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛЫГ 2022 ОН ХҮРТЭЛ ХӨГЖҮҮЛЭХ ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР БОЛОВСРУУЛАХ БОДЛОГЫН ЗӨВЛӨМЖ

Улсын Их Хурлын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, 2016 оны 19 дүгээр тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030, 2016 оны 45 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө болон Засгийн газрын 2016 оны 47 дугаар тогтоолоор батлагдсан Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны талаар баримтлах бодлого нь цахим засаглал үндэсний хөтөлбөрийг шинээр боловсруулж батлуулах үндэслэл, шаардлага болж байна.

Мөн Монгол Улсын цахим засаглалын хөгжлийн өнөөгийн байдал, Нэгдсэн Үндэстний байгууллага, Дэлхийн банк зэрэг олон улсын байгууллагуудаас боловсруулж гаргасан цахим засаглалыг хөгжүүлэх чиг хандлага, зөвлөмж, нөхцөл байдлын шинжилгээ болон СВОТ шинжилгээний үр дүн зэргээс харахад үндэсний хэмжээнд цахим засаглалын хөтөлбөрийг боловруулж, хөгжлийн богино хугацааны бодлоготой болох шаардлагатай байна.

Цахим засаглалын үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулахдаа Засгийн газрын 2017 оны 47 дугаар тогтоолоор батлагдсан Төрөөс мэдээлэл, харилцаа холбооны талаар баримтлах бодлогод “Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, засаглалын ардчилсан, нээлттэй, хүнд сурталгүй, ил тод, хариуцлагатай байдлыг идэвхжүүлэх, инновацийг дэмжих, цахим засгийн хөгжлийг боловсронгуй болгох замаар цахим засаглалыг хөгжүүлэх” гэж заасныг үндэслэн зорилгоо болгож дараах зорилтуудыг тусгах шаардлагатай.

1. Бүх нийтийг тоон бичиг үсэгтэн болгоно;
2. Цахим засагийн хууль, эрхзүйн орчныг бүрдүүлэх;
3. Цахим засгийг тасралтгүй хөгжүүлэх тогтолцоог боловсронгуй болгож, хатуу болон зөөлөн дэд бүтэц, төрийн цахим үйлчилгээг нэгдсэн бодлого, төлөвлөлттэйгээр хөгжүүлэх;
4. Төрийн цахим ой санамж болох мэдээллийн сан, өгөгдлийн бүрэн бүтэн, нэгдмэл, аюулгүй байдлыг хангаж нэг эх сурвалж бүхий мэдээлэл, нээлттэй өгөгдлийг бий болгож, хөгжүүлэх;
5. Иргэдэд төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр хүргэхэд мэдээлэл, харилцаа холбооны дотоодын үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийн оролцоог дэмжих;

6. Цахим оролцоог хөгжүүлж, төрийн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж, ил тод байдлыг хангах;
7. Мэдээллийн технологийн аудитын тогтолцоог бүрдүүлэх;
8. Бүх шатны төрийн байгууллага, албан хаагчдад мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн зохистой, ёс зүйтэй хэрэглээг төлөвшүүлэх;
9. Монгол хүний хөгжлийг дэмжиж, эдийн засаг, нийгмийн бүх салбаруудад мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн дэвшил, инновацийг нэвтрүүлэх замаар хөгжлийг хурдасган, бүтээмж, үр ашгийг дээшлүүлэх.

Зорилтуудыг хангахдаа дараах зарчмыг баримтлахыг зөвлөмж болгож байна.

Үүнд:

- хүний эрхийг дээдлэн хувь хүний өгөгдлийг хамгаалах;
- ил тод, тунгалаг, иргэн төвтэй, хариуцлагатай, өндөр бүтээмжтэй засаглалыг эрхэмлэх;
- төр, иргэн, бизнесийн үр ашигтай хамтын ажиллагаанд тулгуурласан, харилцан уялдаатай, нэгдмэл цогц байх;
- мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглан төрийн бодлого, үйл ажиллагаан дах иргэдийн оролцоог хангах;
- цахим хэлбэрээр хүргэх төрийн үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд авах боломжтой байх;
- хөрөнгө оруулалтын нэгдсэн бодлоготой байх;
- төрийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангасан байх;
- ногоон технологийг дэмжих;
- төрийн байгууллагын мэдээллийн систем нь төрийн мэдээлэл солилцооны системтэй холбогдох боломжтой байх.

~ o O o ~

Ашигласан материал

Anuujin Sanjaajamts (2014). Innovative Governance in a Blurring Organizational Boundary: Boundary Management in the Mongolian e-Government System. *World Conference for Public Administration, South Korea.*

Bekkers, V. & Homburg, V. (2004). The information ecology of e-government: E-Government, changing jurisdiction and boundary management. *Amsterdam, Berlin, Oxford, Tokyo, Washington D.C.: IOS press, 53–72.*

Bruno Lanvin (2002). The e-Government Handbook for Developing Countries. A Project for InfoDev and the Center for Democracy and Technology. *World Bank. InfoDev.*

Digital Efficiency Report (2012). Research and analysis. *UK Government Digital Service. UK Cabinet Office. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/digital-efficiency-report/digital-efficiency-report>*

European Commission (2016). Communications from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of Regions. EU e-Government Action Plan 2016-2020. Accelerating Digital Transformation of Government. *European Commission, Brussels.*

Fox (2014). Available at: www.gov.uk

Jae-Hong Lim. E-Government for Sustainable Development in SIDS. *United Nations Project Office on Governance. DPADM/UNDESA.*

Gant, D.B., Gant, J. P., & Johnson, C.L. (2002). State Web portals: Delivering and financing e-service. *Arlington, VA: The pricewaterhouseCoopers endowment for the Business of Government.*

Government Electronic and Mobile Services (GEMS) Maturity Index (2014). Improving the measurement of government digital services maturity to effectively steer public services modernization and transformation. *Unites Nations Economic and Social Commissions fo Western Asia, Dubai. Available at:*
<https://www.worldgovernmentsummit.org/api/publications/document/519c5ec4-e97c-6578-b2f8-ff0000a7ddb6>

Klaus Schwab (2016). The Fourth Industrial Revolution: What it means, how to respond. *World Economic Forum. Available at:*
<https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/>

Монгол Улсын нээлттэй өгөгдлийн бэлэн байдлын үнэлгээ (2018). *Улаанбаатар хот., Ухаалаг засаг төслийн нэгж, Дэлхийн банк, 52-53.*

MoPAS and NIA of Korea, “Smart Government Implementation Plan” (2011-2015).
Available at:
<file:///C:/Users/Dell/Downloads/Smart%20Government%20Impementation%20Plan.pdf>

Soumaya Ben Dhau & Ibrahim Kholilul Rohman (2017). Core Research Programme 2017-2019. Digital Transformation for Better Governance and Sustainable Development. *UNU-EGOV Operating Unit on Policy-Driven Electronic Governance.*

Tumennast Erdenebold (2014). A Smart Government EA Framework for Mobile Application Services in Mongolia. *Daejeon City. South Korea.*

United Nations (2013). Guidelines on Open Government Data for Citizen Engagement. *Department of Economic and Social Affairs, Division for Public Administration and Development Management. United Nations, New York.*

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2010). E-Government Survey 2010: Leveraging e-government at a time of financial and economic crisis. *United Nations. Available at: <https://publicadministration.un.org/en/>*

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2012). E-Government Survey 2012: E-Government for the People. *United Nations. Available at: <https://publicadministration.un.org/en/>*

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2014). E-Government Survey 2014: E-Government for the Future We Want. *United Nations. Available at: <https://publicadministration.un.org/en/>*

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2016). E-Government Survey 2016: E-Government in Support of Sustainable Development. *United Nations. Available at: <https://publicadministration.un.org/en/>*

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2018). E-Government Survey 2018: Gearing e-Government to Support Transformation Towards Sustainable and Resilient Societies. *United Nations. Available at: <https://publicadministration.un.org/en/>*

United Nations Sustainable Development Goals (2016). *Available at: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>*

United Nations University and the Project on Sustainability Transformation beyond 2015 (POST2015). Ideas on Governance 'of' and 'for' Sustainable Development Goals. Conference paper. Available at: https://collections.unu.edu/eserv/UNU:6195/conference_report.pdf

United Nations Publications (2017). E-Government for Sustainable Development Report of the Expert Group Meeting. *United Nations Headquarters, New York*. Available at: <http://workspace.unpan.org/sites/internet/Documents/UNPAN97610.pdf>

World Bank (2016). Digital Government 2020: Prospect for Russia. In Collaboration with Institute of Information Society.

World Development Report (2016). Digital Dividens Overview. *Washington, D.C., World Bank*. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/961621467994698644/pdf/102724-WDR-WDR2016Overview-ENGLISH-WebResBox-394840B-OUO-9.pdf>